

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ-TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Analýza vývoje struktury spotřeby českých domácností

Analysis of Trends in Consumption Patterns of Czech households

Student: Bc. Jan Ševčík

Vedoucí diplomové práce: Ing. Lenka Filipová, Ph.D.

Ostrava 2018

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání diplomové práce

Student:

Bc. Jan Ševčík

Studijní program:

N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

6202T027 Národní hospodářství

Téma:

Analýza vývoje struktury spotřeby českých domácností
Analysis of Trends in Consumption Patterns of Czech Households

Jazyk vypracování:

čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretická východiska spotřeby domácností
3. Empirická literatura vývoje spotřebních výdajů domácností
4. Změna struktury spotřebních výdajů českých domácností
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

BARTOŠOVÁ, Jitka. *Finanční potenciál domácností: kvantitativní metody a analýzy*. Praha: Professional Publishing, 2013. ISBN 978-80-7431-107-9.

SMRČKA, Luboš. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*. Praha: Professional Publishing, 2008. ISBN 978-80-86946-78-8.

SOLOMON, R. Michael. *Consumer behaviour: a European Perspective*. 4th ed. Harlow: Financial Times Prentice Hall, 2010. ISBN 9780273717263.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Lenka Filipová, Ph.D.**

Datum zadání: 24.11.2017

Datum odevzdání: 27.04.2018

Ing. Jiří Balcar, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 26.4.2018

Podpis

Bc Jan Ševčík

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval paní Ing. Lence Filipové, Ph.D. za odborné vedení, užitečné rady, ochotu a trpělivost, které mi při zpracovávání diplomové práce věnovala.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Teoretická východiska spotřeby domácností	7
2.1	Teorie spotřeby a jejich historický vývoj	7
2.1.1	Keynesiánská spotřební funkce	8
2.1.2	Model mezičasové volby	8
2.1.3	Model permanentního důchodu	10
2.1.4	Hypotéza životního cyklu	10
2.2	Chování spotřebitele	12
2.2.1	Zvláštnosti ve spotřebním chování	13
2.3	Determinanty spotřebního chování domácností	14
2.4	Vliv disponibilního důchodu na spotřebu domácností	15
3	Empirická literatura vývoje spotřebních výdajů domácností.....	19
3.1	Spotřební funkce a její praktické fungování.....	19
3.2	Spotřeba domácností a životní prostředí	22
3.3	Spotřeba a individualizace	23
4	Změna struktury spotřebních výdajů českých domácností	26
4.1	Metody zkoumání hospodaření domácností	26
4.1.1	Statistika rodinných účtů (SRÚ).....	26
4.1.2	Systém národních účtů (SNÚ)	29
4.2	České domácnosti v době transformace ekonomiky	30
4.3	Deskriptivní analýza vývoje struktury spotřebních výdajů českých domácností 32	
4.4	Regresní model pro výdaje domácností na potraviny	38
4.4.1	Popis proměnných.....	38
4.4.2	Ekonometrická analýza modelu.....	40
4.4.3	Shrnutí vybraného modelu.....	41

4.5	Regresní model pro výdaje domácností na nezbytné statky	43
4.5.1	Popis proměnných.....	43
4.5.2	Ekonometrická analýza modelu.....	44
4.5.3	Shrnutí vybraného modelu.....	45
4.6	Srovnání podílu výdajů českých domácností na nezbytné statky s vybranými zeměmi EU	47
5	Závěr	49
	Seznam použité literatury	51
	Seznam zkratk.....	56
	Seznam obrázků.....	57
	Seznam grafů	57
	Seznam tabulek.....	57
	Seznam příloh.....	2

1 Úvod

Tato diplomová práce se zabývá vývojem struktury spotřebních výdajů českých domácností. České domácnosti prošly v minulých desetiletích řadou změn, od bídného období světových válek, přes čtyřicetileté období socialismu, po období transformace centrální ekonomiky na ekonomiku tržní. Všechny tyto etapy se nějakým způsobem projeví na spotřebě a spotřebních zvyklostech českých domácností, a tedy i na struktuře jejich spotřeby.

Sektor domácností je důležitým prvkem národního hospodářství a hospodářská politika státu mu věnuje nemalou pozornost. Institut domácnosti je blízký každému z nás. Každý žijeme v nějaké domácnosti, ať již sami, ve dvojici či v několikačlenné domácnosti. Každá hospodařící domácnost vykazuje stejně jako např. podnik určitý objem a strukturu příjmů a výdajů a lze pozorovat jejich hospodaření a také strukturu příjmů a výdajů a jejich vývoj v čase.

Práce má za cíl analyzovat vývoj struktury výdajů českých domácností od počátku 90. let do současnosti. Po náročném období transformace české ekonomiky se struktura výdajů značně změnila. V období socialismu v Československu byly typické vysoké výdaje na potraviny, relativně nízké náklady na bydlení, nízké náklady na zdravotní péči, dopravu aj. (Tichá, 2013). Naproti tomu tržní ekonomiky se vyznačují relativně nižším podílem výdajů na potraviny, vyššími výdaji na bydlení, zdraví a dopravu. Cílem práce je pak potvrdit či naopak vyvrátit platnost Engelových zákonů spotřeby v podmínkách České republiky od sametové revoluce, které říkají, že s rostoucím příjmem domácnosti klesá podíl jejich výdajů na nezbytné statky a služby. Podle Klause a Tomšíka (2007) lze předpokládat, že příjmy českých domácností od počátku 90. let vzrostly. Jako zástupce nezbytných statků a služeb jsou zde vybrány potraviny, bydlení, zdraví a doprava. Cílem je pak dokázat, zda výdaje domácností na nezbytné statky a služby klesají s rostoucím příjmem českých domácností.

Druhá kapitola uvádí teoretické předpoklady spotřeby a spotřebního chování domácností. Jsou zde nastíněny základní teorie uspokojování lidských potřeb, historie teorie spotřeby a konzumního chování společnosti.

Třetí kapitola obsahuje rešerši odborné empirické literatury zabývající se spotřebou a spotřebními zvyklostmi domácností. Spotřebou se zabývali již autoři jako Keynes, Modigliani a Samuelson. Jejich úvahy a teorie ohledně spotřebního chování sektoru domácností lze aplikovat i do dnešní doby, avšak s některými úpravami pro dnešní moderní tržní ekonomiky.

V rámci čtvrté kapitoly bude provedena deskriptivní analýza vývoje struktury spotřebních výdajů českých domácností od roku 1990 do roku 2016. V této části bude rozebrán vývoj výdajů českých domácností na nezbytné statky a služby, tedy výdaje na potraviny, bydlení, zdraví a dopravu a důvody jejich změn v čase. Následně budou tyto položky výdajů domácností, coby výdaje na nezbytné statky, podrobeny analýze pomocí lineární regrese na datech České republiky, která má potvrdit či vyvrátit fungování Engelových výdajových zákonů spotřeby v České republice, tedy zda s rostoucím příjmem domácností klesá podíl výdajů na nezbytné statky a služby. Na závěr této kapitoly je provedeno srovnání podílu výdajů českých domácností na nezbytné statky a služby s vybranými zeměmi Evropské unie v roce 2016.

Pro účely této práce byla využita data z roční databáze Českého statistického úřadu získávaná v rámci každoročního šetření statistiky rodinných účtů.

2 Teoretická východiska spotřeby domácností

2.1 Teorie spotřeby a jejich historický vývoj

Potřeby a jejich uspokojování jsou základem ekonomického zkoumání. Existuje nespočet druhů členění lidských potřeb, těmi základními rozděleními je asi na potřeby hmotné a nehmotné, zbytné a nezbytné, krátkodobé a dlouhodobé, jednorázové a opakovatelné, fyziologické a duševní. Potřebu čerstvého vzduchu nebo sociální sounáležitosti uspokojíme „prakticky zadarmo“, avšak k uspokojení většiny běžných denních potřeb musíme mít určitý finanční obnos, řekněme potenciál a uspokojení těchto potřeb si zkrátka musíme „koupit“. Tato spotřeba je definována jako výdaje domácností na finální statky a služby (Samuelson 2010).

Spotřeba zahrnuje tři kategorie, a to:

- statky dlouhodobé spotřeby (např. motorová vozidla, nábytek),
- statky krátkodobé spotřeby (potraviny, oblečení, energie),
- služby (bydlení, doprava, zdravotní péče aj).

Do konečné spotřeby domácností nepatří nákupy bytů a domů, výrobních zařízení drobných podnikatelů, cenností či pozemků a jiných nevyrobených aktiv (Hronová a kol. 2009).

Velikost a strukturu spotřeby pak ovlivňuje celá řada faktorů, mezi hlavní faktory ovlivňující výši spotřeby patří:

- ✓ *Disponibilní důchod* – teoriím o závislosti velikosti spotřeby na vývoji disponibilního důchodu bude v této práci věnována celá podkapitola.
- ✓ *Úroková míra* – úroková míra působí především na míru úspor domácností. Pokud úroková míra roste, domácnosti mohou za své úspory v bance nebo i jinde získat větší výnos z uspořené finanční prostředků a začnou tedy více spořit a méně utrácet (roste mezní míra k úsporám) a obráceně.
- ✓ *Růst bohatství lidí* – lidé často propadají peněžní iluzi a při růstu jejich důchodu nebo jakémkoli zvýšení jejich bohatství většinou domácnosti reagují zvýšeným utrácením, tedy vyšší spotřebou a naopak.
- ✓ *Očekávání domácností* - pokud domácnosti očekávají pozitivní vývoj jejich příjmů do budoucnosti, může se stát, že budou více utrácet již v současnosti (Pavelka 2007).

Spotřebou a jejími determinanty se zabývá celá řada teorií, které jsou v práci dále rozebrány.

2.1.1 Keynesiánská spotřební funkce

Poprvé se termín keynesiánská spotřební funkce začal používat ve 30. letech minulého století na základě díla britského ekonoma **Johna Maynarda Keynesa**, který ve své nejznámější knize *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (1936) zkoumal závislost spotřeby na disponibilním důchodu (Holman a kol., 1999).

Podle keynesiánské spotřební funkce platí pro spotřebu C:

$$C = C_A + c \cdot Y_d$$

C_A je „autonomní“ složka spotřeby, která nezávisí na důchodu, $c \cdot Y_d$ je složka spotřeby, která se mění s důchodem (Holman 2010).

Keynesův výrok potom zní:

„Základním psychologickým zákonem, na který se můžeme spolehnout zcela bezpečně nejenom a priori, vycházíme-li z naší znalosti lidské povahy, ale i na základě podrobného zkoumání zkušeností, je to, že lidé jsou zpravidla a v průměru ochotni zvyšovat svou spotřebu, zvětšuje-li se jejich důchod, ale nikoliv v míře, v jaké roste důchod“ (Holman a kol, 1999).

S růstem disponibilního důchodu tedy absolutně spotřeba roste, ale zmenšuje se její podíl na disponibilním důchodu. Neboli klesá průměrný sklon ke spotřebě.

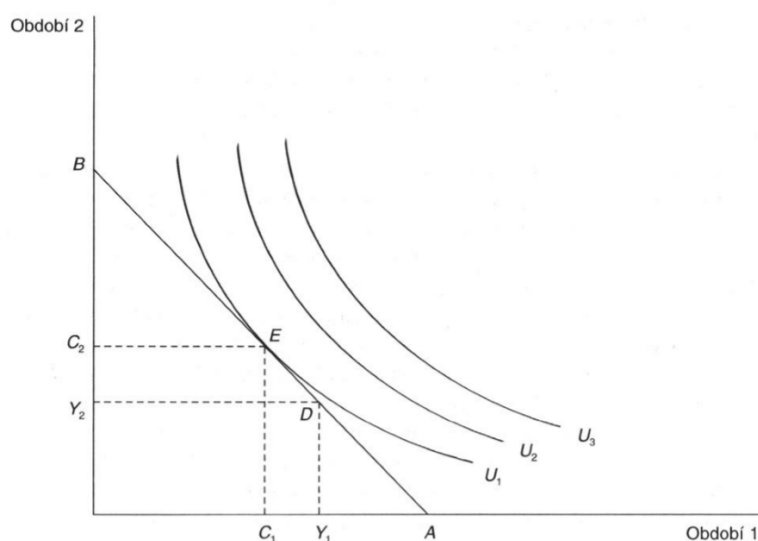
2.1.2 Model mezičasové volby

V roce 1930 položil jakési základy teorie mezičasové volby americký ekonom Irving Fisher ve své publikaci *Teorie úroku*. Tato teorie se snaží vysvětlit rozhodování člověka mezi budoucí a současnou spotřebou (Holman a kol, 1999).

V modelu pro zjednodušení uvažujeme rozhodování pouze mezi dvěma obdobími (období 1 - současnost a období 2 - budoucnost). Celkový užitek spotřebitele pak závisí na velikosti spotřeby v prvním a druhém období.

Obrázek 2.1 znázorňuje indifferenční křivky běžného spotřebitele. Každá z křivek má vyjadřovat takové kombinace spotřeby v prvním i druhém období, které spotřebiteli ponesou stejný celkový užitek.

Obrázek 2.1 Model mezičasové volby

Zdroj: Soukup a kol. 2012. *Makroekonomie*, vlastní zpracování

Bod A ležící na ose Období 1 vyjadřuje krajní situaci, kdy má spotřebitel v plánu celý svůj očekávaný příjem utratit v prvním období (poté by musel spotřebovávat cizí zdroj, tedy vzít si půjčku). Druhou krajní situaci vyjadřuje bod B, kdy spotřebitel hodlá celý svůj očekávaný příjem utratit až v druhém období (celý důchod z období 1 uspoří a v období 2 pak bude moci utratit jak uspořený důchod z období 1 i s úrokem, tak i důchod z období 2). Spojením bodů A a B získáváme úsečku, kterou nazýváme **mezičasové rozpočtové omezení spotřebitele**. Na této úsečce jsou veškeré možné kombinace spotřeby v obou obdobích, které jsou pro spotřebitele maximálně dostupné. Sklon této úsečky závisí na úrokové míře (Soukup a kol, 2012).

Jak může změna úrokové míry ovlivňovat současnou spotřebu? Působí zde totiž dva efekty – **důchodový a substituční efekt**. V čem tyto dva efekty spočívají? *Substituční efekt* lze zjednodušit jako náklad obětovaný příležitosti – tedy pokud se spotřebitel rozhodne utratit celý svůj příjem v současnosti, obětuje tak úrok, který by mohl získat, pokud by tento příjem přeměnil na úspory a vhodně investoval. Zvýšení úrokové sazby v ekonomice tak způsobí relativní zdražení současné spotřeby, jelikož obětované úroky jsou vlastně vyšší. Toto relativní zdražení současné spotřeby, a tedy zvýšení nákladů obětovaných příležitosti úspor, vedou ke snížení současné spotřeby spotřebitele a tím pádem ke zvýšení úspor.

Důchodový efekt zase vychází z předpokladu, že úrok je svým způsobem také dán důchodem. Zvýšení úrokové sazby tedy zvýší důchod a na takové zvýšení důchodu spotřebitel reaguje dalším zvýšením své spotřeby, a to jak současné, tak i budoucí. Substituční a důchodový efekt tedy na zvýšení úrokové sazby reaguje protichůdně (Holman 1999).

Jaký je tedy rozdíl mezi přínosem J. M. Keynesa a jeho spotřební funkcí a Fisherovým modelem mezičasové volby? Keynesiánská spotřební funkce pouze poukazuje na vzájemný vztah mezi přítomnou spotřebou a důchodovým efektem, Fisherův model počítá nejen se současným důchodem, ale také s očekávaným budoucím důchodem a se změnou úrokové míry (Holman 2010).

2.1.3 Model permanentního důchodu

Dalším ekonomem, který se ve svých studiích začal zabírat problematikou spotřeby a změnách v chování spotřebitelů, byl **Milton Friedman**. Zkritizoval Keynesův psychologický zákon, podle něhož je spotřeba závislá pouze na výši běžného důchodu. Ukázal také, že empirické výzkumy tuto teorii vyvracejí. Podle Friedmana totiž lidé přizpůsobují svoji spotřebu změnám v dlouhodobě očekávaném příjmu, tzv. **permanentním důchodu**. Krátkodobým a přechodným změnám v příjmu už potom nevěnují tak velkou pozornost (Holman a kol., 1999).

Permanentní důchod Friedman vysvětluje jako tu část disponibilního důchodu, kterou domácnost považuje za relativně stálou, téměř jistou. Nepatří sem tedy mimořádné zaměstnanecké odměny, nahodilé přívýdělnky nebo například jednorázově vyšší příjem farmářů z neočekávané dobré úrody. Do permanentního důchodu naopak zahrnuje budoucí očekávané příjmy (lze-li je očekávat s relativní jistotou). Permanentní důchod se pak rovná diskontované hodnotě očekávaného toku budoucích příjmů domácnosti (Holman 1999).

Permanentní důchod je tedy značně závislý na velikosti bohatství dané domácnosti, a především na finanční jistotě a stabilitě v zemi, dále také na úrokové míře a očekávaných pracovních příležitostech. Podle Friedmanovy teorie je proto vývoj spotřeby domácností závislý právě na výši očekávaného permanentního důchodu, a to mimo jiné z toho důvodu, že domácnosti povětšinou zůstávají věrné svým spotřebním zvyklostem a plánům z minulosti a tyto zvyklosti příliš nemění ani v případě krátkodobé změny ve výši jejich příjmů.

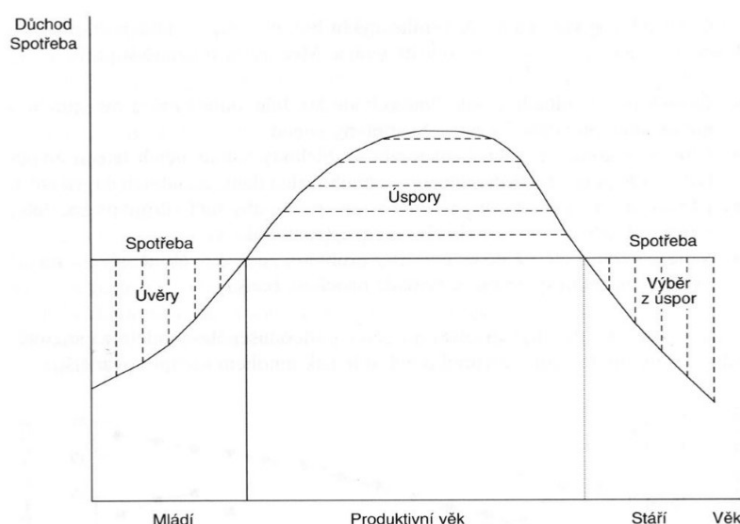
2.1.4 Hypotéza životního cyklu

Další teorií zabývající se spotřebou a předpoklady spotřebního chování domácností je tzv. hypotéza životního cyklu, se kterou poprvé přišli dva američtí ekonomové, Franco Modigliani a Richard Brumberg v roce 1954 (Holman a kol., 1999).

Podle této teorie lidé (domácnosti) nemusí nutně přizpůsobovat velikost své spotřeby a úspor velikosti jejich disponibilního příjmu, ani velikosti úrokových sazeb apod. Lidé totiž přizpůsobují svoji spotřebu a zároveň také svůj mezní sklon ke spotřebě a úsporám aktuální životní situaci, a především životní fázi. Z tohoto důvodu Modigliani s Brumbergem předpokládají, že mladí lidé více spotřebovávají, než vydělávají a jejich úspory jsou tedy záporné a to hned z několika důvodů: mladí lidé, na prahu aktivního života musí investovat nemalé finanční prostředky do vzdělání, bydlení, zařízení domácnosti, musí vybudovat základní hmotné zázemí pro založení rodiny, které potom budou využívat po několik dalších desítek let, a navíc, domácnosti mladých lidí se zadlužují, jelikož předpokládají, že vlivem kariérního růstu a situace na trhu práce budou mít v budoucnosti tyto příjmy vyšší a budou tedy z těchto vyšších příjmů schopny splácet vzniklé dluhy. Domácnosti lidí střední generace tedy logicky více vydělávají, než utrácejí, a to za prvé proto, aby mohli splácet dluhy vytvořené z mládí, za druhé, právě v tomto věku by měly ve svém životě dosahovat nejvyšších příjmů a za třetí – spoří na stáří. Jako poslední tedy zbývají domácnosti důchodců, které opět více utrácejí, než vydělají, spotřebovávají tedy úspory naspořené z předešlých let.

Pokud se nad touto teorií zamyslíme, vidíme v ní realitu i dnes. Modiglianiho a Brumbergovu teorii životního cyklu domácností tedy můžeme aplikovat i do dnešní doby a plyne nám z ní, že spotřeba, velikost spotřeby a spotřební zvyklosti domácností nemusí nutně souviset s jejich aktuálním příjmem.

Obrázek 2.2 Vývoj spotřeby v průběhu života spotřebitele dle teorie životního cyklu

Zdroj: Soukup a kol. 2012. *Makroekonomie*

2.2 Chování spotřebitele

Jak je uvedeno výše, spotřebu můžeme vnímat jako uspokojování potřeb spotřebitele. Potřeb má však člověk nespočet, je možné uspokojit všechny potřeby? V tržní ekonomice se statky a služby sloužící k uspokojování lidských potřeb, nakupují na trhu, a to za peníze neboli důchod. To, jaké množství statků a služeb je schopen spotřebitel na tomto trhu získat se odvíjí od důchodu, se kterým spotřebitel disponuje (Holman 1999). Důchod spotřebitele však není neomezený, spotřebitel tedy denně stojí před otázkou, které potřeby uspokojit dříve a které později, tedy laicky řečeno, na co peníze má a na co už ne. A jelikož důchod spotřebitele není neomezený, spotřebitel se musí rozhodnout, které potřeby uspokojí a které ne. Spotřebitel je tedy ve své spotřebě a uspokojování potřeb značným způsobem omezen. Tomuto omezení pak říkáme **rozpočtové omezení**. Model rozpočtového omezení patří mezi základní mikroekonomické modely týkající se hospodaření nejen jednoho spotřebitele, ale také celé domácnosti, podniku, instituce či lze jeho pomocí velmi zjednodušeně znázornit také zdrojovou omezenost celé ekonomiky. Model rozpočtového omezení tedy znázorňuje především fakt, že každá hospodařící jednotka disponuje s omezeným zdrojem příjmů, a tedy musí vybírat, které ze svých potřeb uspokojí a které ne. Linie rozpočtového omezení tak znázorňuje všechny možné kombinace dvou typů zboží, které spotřebitel může získat při svém omezeném důchodu a při daných cenách (Jurečka 2013).

V souvislosti s pojmem spotřeba a uspokojování potřeb souvisí také užitek. Užitek lze vyjádřit jako prospěch, přidanou hodnotu, přínos, který nám ono uspokojení potřeby (spotřeba) přinese. Užitek je ale subjektivně vnímanou psychologickou kategorií, protože každý jednotlivec pociťuje z uspokojení dané potřeby jinak velký užitek. Proto je tedy těžké jednoznačně měřit nebo dokonce kvantifikovat hodnotu užitku. Rozlišujeme tedy pouze užitek celkový a mezní.

Celkový užitek je spojený s daným statkem nebo službou a lze ho charakterizovat jako celkové uspokojení, které spotřebitel získá ze spotřeby tohoto statku nebo služby. Velikost celkového užitku je pak tedy závislá na samotné úrovni spotřeby. **Mezní užitek** lze chápat jako užitek získaný spotřebou další dodatečné jednotky statku nebo služby a je tedy přírůstkem celkového užitku vyvolaným spotřebou další jednotky statku nebo služby. Každý jednotlivec se pak snaží tento užitek maximalizovat, tedy aby za daného rozpočtového omezení využil své zdroje co nejlépe a nejefektivněji (Jurečka 2013).

2.2.1 Zvláštnosti ve spotřebním chování

Někdy se ovšem stává, že spotřeba zcela ne úplně souvisí se samotným uspokojováním potřeb a trochu tedy narušuje ekonomické teorie. V samotné ekonomii jako vědě je totiž jeden velice rušivý faktor, který může značně ovlivnit veškeré ekonomické zkoumání a modelování, a tím je psychologický faktor a sám člověk a jeho chování. Ve fyzice, chemii, medicíně i spoustě jiných vědeckých disciplínách totiž můžeme nějakým způsobem paušalizovat, jak se který prvek bude chovat, jak jeden faktor bude reagovat na jiný. To se v ekonomii dělá také, nicméně pokud se do modelové situace přidá vysoký psychologický faktor, může být toto zkoumání částečně zkresleno. Pokud například předpokládáme, že se domácnosti po zavedení toho a toho opatření začnou nějak chovat a některé domácnosti zareagují úplně jinak, bývá to právě vlivem jejich psychologického rozhodnutí. I samotná spotřeba a uspokojování potřeb tak nelze jednoznačně sjednotit. Existuje celá řada teorií, kdy se lidé ve svém spotřebním chování rozhodují odlišně, než bychom podle klasických teorií předpokládali.

Často si můžeme všimnout u našich známých, sousedů a někdy i u nás samých, že lidé nakupují věci, které ve skutečnosti nepotřebují. Nakupují drahá auta, která jim pak jen postávají na dvoře, neustále jezdí na drahé dovolené, ze kterých pak mnohdy nemají ani takovou radost, jako třeba z nějaké maličkosti. Avšak podle ekonomických teorií a předpokladů bychom měli utrácet za věci, které nám přinášejí radost a které uspokojují naše potřeby. Veblen (1999) přišel s tzv. *teorií zahálčivé třídy*. V této teorii popisuje okázalou spotřebu vyšších příjmových skupin, kdy poukazuje na to, že tato privilegovaná vrstva se svou demonstrativní a okázalou spotřebou snaží zapůsobit na své okolí a vědomě se tak odlišit od ostatních sociálních skupin. Podle Veblena tato zahálčivá třída záměrně nakupuje drahé a luxusní zboží i přesto, že by mohli zboží přinášející stejné uspokojení a stejný užitek pořídit na trhu mnohem levněji. Nákupem takového drahého zboží tak dávají najevo své společenské postavení a spotřeba se tak pro ně stává spíše kulturou a životním stylem, než samotným uspokojováním potřeb (Veblen 1999).

Někteří autoři dokonce tvrdí, že spotřebitelská náročnost a konzumní vkus natolik ovlivňuje naše životy, že někteří jedinci v podstatě vybírají své povolání jen proto, aby se zařadily do vyšší příjmové skupiny a mohli tak dávat najevo okolí své postavení a spotřebitelský vkus. Spotřebně nároční lidé totiž musí zvolit takové povolání, které jim přinese dostatečně vysoký příjem, aby mohli uspokojit své náročné spotřebitelské preference, a to bez ohledu na to, zda je takové povolání baví. Tito lidé tedy dávají přednost uspokojení z nákupu fyzických statků, oproti uspokojení z práce naplňující jejich očekávání a sebeuplatnění. Zahrádka (2014) hovoří o tzv. *spotřební kultuře*. Spotřební kultura podle něj vzniká v moderní kapitalistické

společnosti a rozumí se jí vliv kultury na spotřebu a opačně. Kultura velmi často ovlivňuje nákupní a spotřební chování lidí, určuje trendy v nakupování, trávení volného času atd. V moderní společnosti je spotřebitel natolik ovlivněn marketingem a propagací určitého spotřebního typu zboží, že de facto nejen většina nakupovaného zboží, ale často i styl a druh trávení volného času, koníčky a způsob života, to vše ovlivňuje módnost a aktuální trendy ve spotřebě (Solomon 2010).

2.3 Determinanty spotřebního chování domácností

Spotřební chování domácností by se mělo odvíjet od jejich finančního potenciálu a dle teorie linie rozpočtového omezení. Tzn., že každá hospodařící domácnost, stejně tak jako jednotlivec, firma, instituce či stát, stojí před rozhodnutím, jak s daným důchodem nejlépe uspokojit všechny potřeby. Když se dnes podíváme kolem sebe, můžeme si všimnout, že každý jedinec, každá domácnost utrací za jiné spotřební statky nebo služby. To je samozřejmě determinováno rozdílnými spotřebitelskými preferencemi a vkusem, odlišnými koníčky, věkovým složením takovéto domácnosti, ale především také odlišnými finančními možnostmi, tzv. *finančním potenciálem*. Bartošová (2013) uvádí, že měny spotřebitelských preferencí bývají často vyvolány změnou finančního potenciálu dané domácnosti. Finanční potenciál domácností lze dělit do 4 kategorií podle úrovně jejich příjmů na potenciál:

- nízký (pod hranicí monetární chudoby),
- středně nízký (do 1,5 násobku hranice chudoby),
- středně vysoký (do 2,5 násobku hranice chudoby),¹
- vysoký.

Hranicí monetární chudoby pak dle Bartošové (2013) rozumíme 60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu přepočteného v paritě kupní síly, tato metoda je používána pouze v zemích EU.

Budeme-li zkoumat každou z těchto čtyř skupin domácností zvlášť, budou jasně zřetelné rozdíly ve struktuře jejich výdajů, jejich spotřebitelských preferencích a nákupním i investičním chování. Například domácnost s nízkým finančním potenciálem bude vykazovat jiný podíl výdajů na bydlení a potraviny, tedy základní potřeby a výdaje každé hospodařící domácnosti, než taková domácnost s vysokým finančním potenciálem. Pokud totiž domácnost nízkopříjmové skupiny zaplatí nezbytné výdaje na potraviny a bydlení, nezbyde již příliš

¹ Hranice monetární chudoby, používaná v EU, je podle Bartošové (2013) definována jako 60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu přepočteného v paritě kupní síly.

prostředků na jiné výdaje. Naopak domácnost s velmi vysokým příjmem i po zaplacení výdajů na bydlení a potraviny bude stále disponovat dostatečným příjmem na nákup zbytných a luxusních statků, může utrácet za drahé a luxusní dovolené, drahá auta, značkové oblečení aj. Zde se tedy opět dostáváme k výše zmiňovaným teoriím o zahálčivé třídě a spotřební kultuře.

Je tedy zřejmé, že ať už daná domácnost patří do jakékoli příjmové skupiny, hierarchie uspokojování potřeby by až na výjimky měla být podobná. Každá domácnost musí nejprve uspokojit nutné, nezbytné potřeby, jako potřeba potravy, bydlení a základního ošacení. Poté přichází na řadu péče o zdraví, vzdělání, kultura, nákup hmotných statků, zážitkové statky a služby jako jsou dovolené, investování do budoucna, poté už přicházejí na značkové statky a jiné prostředky vyjadřující příjmovou skupinu dané domácnosti. Tato struktura spotřebních výdajů domácností se samozřejmě může více či méně lišit, avšak základní uspokojení potřeb potravy a bydlení bude u každé domácnosti (Bartošová 2013).

2.4 Vliv disponibilního důchodu na spotřebu domácností

Jak je již uvedeno výše, velikost i struktura spotřeby domácností i jednotlivce je závislá na mnoha faktorech, ze všeho nejvíce ale na samotné velikosti disponibilního důchodu. Podle Holmana (1999) velikost spotřeby domácností závisí především na velikosti **disponibilního důchodu**, na úrokové míře, na růstu bohatství lidí a na očekávání domácností a celkové kvalitě života.

Co si ale pod pojmem disponibilní důchod představit? Veškeré peněžní příjmy domácností mohou být hrubé, nebo čisté. Do tzv. *hrubých peněžních příjmů* můžeme zahrnout příjmy ze závislé činnosti a podnikání z hlavní i vedlejší činnosti, všechny formy pravidelných i jednorázových sociálních transferů přiznaných pro domácnosti jako celek i pro jejich jednotlivé členy a všechny ostatní jednorázové a mimořádné peněžní příjmy (příjmy z kapitálového majetku, příležitostných pronájmů, životního a neživotního pojištění, dědictví, výher v soutěžích aj.) Jde tedy o získané mzdy a platy zaměstnanců, renty, úroky, vyplacené dividendy a veškeré transfery. *Čisté peněžní příjmy* se pak vypočítají z hrubých peněžních příjmů domácnosti očištěných od daně z příjmů a příspěvků na sociální a zdravotní pojištění (Pavelka 2007).

Disponibilní důchod neboli také **čistý peněžní příjem domácnosti** je ta část celkového národního důchodu, kterou mají domácnosti „k dispozici“ pro svou spotřebu nebo úspory. Jsou to tedy celkové čisté mzdy a platy v ekonomice (Samuelson 2010).

Disponibilní důchod lze tedy charakterizovat jako důchod, který mají domácnosti plně k dispozici ke spotřebě, tedy nákupu zboží a služeb, k investování. Sektor domácností je v rámci celého národního hospodářství velice důležitý, jeho hlavním úkolem je jak spotřebovávat, tak i spořit. Disponibilní důchod domácností tedy tvoří jak podíl na celkové agregátní národohospodářské poptávce v ekonomice ve formě spotřeby, tak i důležitou část úspor, a tedy budoucích investic v ekonomice (Pavelka 2007).

Disponibilní důchod lze tedy vyjádřit rovnicí: $Y_D = C + S$, kde C jsou spotřební výdaje (Consumption) a S úspory (Savings). Tvorba disponibilního důchodu je pozorovatelná ze dvou hledisek, z hlediska *prvotního* (vychází ze samotného vlastnictví daného výrobního faktoru) a *druhotného* (nejčastěji vlivem důchodové a sociální politiky státu) přerozdělování. Jako prvotní důchod lze tedy označit důchod z práce, vlastnictví a ze samozaměstnání nebo podnikání. Druhotnými důchody jsou pak především sociální dávky, sociální příspěvky, důchodové a majetkové daně a důchody z pojištění (Hronová a kol, 2009).

Spotřeba domácností je největší položkou agregátních výdajů v rámci celého domácího produktu, obvykle dosahuje úrovně až 50 % z celkového domácího produktu (Pavelka 2007).

Celkovou spotřebu domácností lze členit na spotřebu autonomní a indukovanou. *Autonomní spotřeba* značená C_a je ta část spotřeby domácností, která nezávisí na výši disponibilního důchodu, jsou to nutné a nezbytné výdaje na potraviny a bydlení, které musí každá domácnost vydat i v případě nulového důchodu. *Indukovaná část spotřeby* domácností je naopak závislá a odvíjející se od výše disponibilního důchodu (Pavelka 2007).

Velikost spotřeby domácností závisí především na velikosti disponibilního důchodu, na úrokové míře, na růstu bohatství lidí a na očekávání domácností a celkové kvalitě života (Holman 1999).

Základní metodou, jak analyzovat spotřebu, je spotřební funkce. Tato funkce znázorňuje funkční závislost mezi *spotřebními výdaji a disponibilním důchodem*. Jeho základní keynesiánská forma vypadá takto:

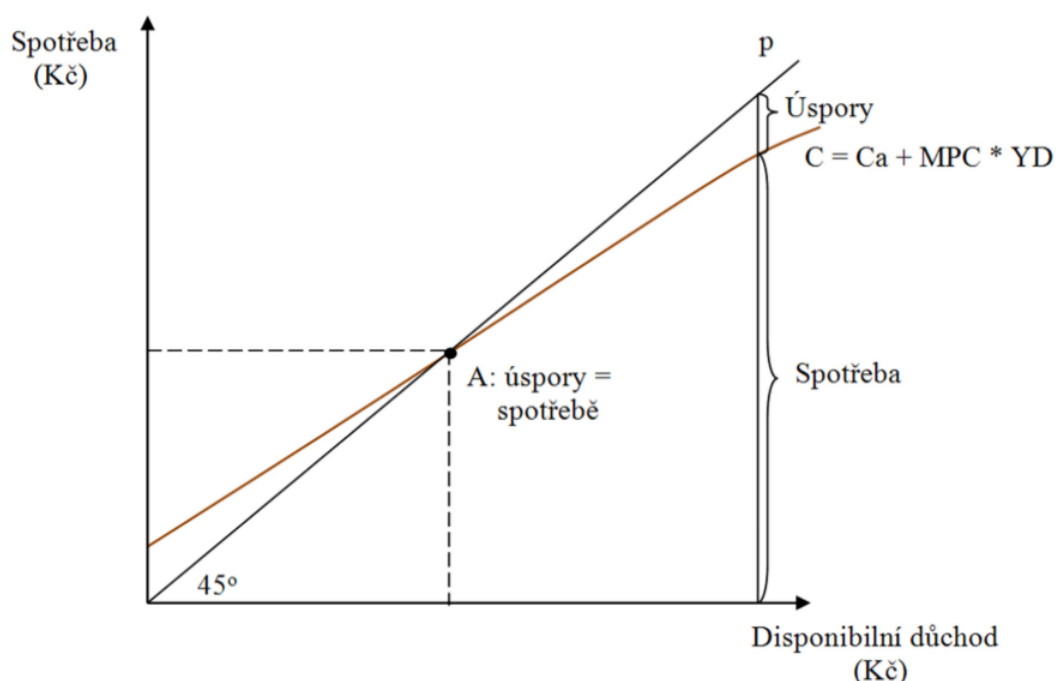
$$C = C_a + MPC * Y_D$$

C je zde celková spotřeba, C_a je autonomní spotřeba, MPC je mezní sklon ke spotřebě a Y_D je disponibilní důchod. Základní verze tedy zobrazuje lineární vztah mezi úrovní spotřebních výdajů a úrovní disponibilního důchodu (ČNB 2001). S růstem disponibilního

důchodu spotřební výdaje domácnosti rostou, ovšem o něco pomaleji než samotný důchod, podíl spotřeby na celkovém důchodu se tedy snižuje (Holman 1999).

Na obrázku 2.3 je znázorněna spotřební funkce běžné domácnosti. Linie 45° značí přímku p , na které leží všechny body, ve kterých se spotřeba rovná disponibilnímu důchodu domácnosti. Na této přímce se tedy spotřeba rovná důchodu a úspory jsou rovny nule. Spotřební funkce ale tuto osu kvadrantu protíná pouze v jednom bodě (bod A), který je nazýván bodem vyrovnaní. Domácnost nacházející se v tomto bodě nevytváří žádné úspory, zároveň se také nezadlužuje. Výše spotřeby je pak měřena jako svislá vzdálenost mezi spotřební funkcí a horizontální osou grafu (Holman 1999).

Obrázek 2.3 Závislost spotřeby domácnosti na disponibilním důchodu

Zdroj: Holman, 1999. *Ekonomie*, vlastní zpracování

Závislost mezi celkovým důchodem a nakupovaným množstvím určitého statku znázorňuje tzv. **Engelova výdajová křivka**, kde je ose x nanesen důchod spotřebitele a na ose y množství daného statku. Jedná se o závislost spotřebních výdajů na nákup statku X (tedy $P_X \cdot X$) na celkovém disponibilním důchodu spotřebitele. Disponibilní důchod spotřebitele je zde chápán jako součin ceny a množství statku X .

Podstatou Engelovy výdajové křivky je však především rozdělení statků na tři kategorie dle jejich důležitosti, a to na statky:

- a) nezbytné,
- b) luxusní,
- c) méněcenné.

Pro *normální nezbytné statky*, jakými jsou například potraviny, bydlení, výdaje na zdraví atp., má Engelova výdajová křivka **rostoucí konkávní tvar**. Výdaje na takové nezbytné statky totiž s růstem důchodu rostou, avšak pomaleji než důchod spotřebitele. Podíl takovýchto výdajů na celkových výdajích spotřebitele tedy klesá. Příkladem takového nezbytného statku jsou tedy právě potraviny, kdy můžeme upozorovat, že podíl výdajů domácnosti na potraviny s růstem důchodu této domácnosti na celkových výdajích klesá, jelikož spotřebitel (domácnost) začne po uspokojení těchto základních potřeb uspokojovat i jiné, méně nezbytné potřeby (Soukupová a kol., 2002).

Pro *luxusní zbytné statky* je Engelova výdajová křivka rovněž rostoucí, ovšem s konvexní tendencí. Důvodem je, že čím vyšší je důchod spotřebitele, tím po uspokojení základních potřeb zůstává stále větší část důchodu právě na zbytné neboli luxusní statky. Lze tedy shrnout, že s růstem důchodu spotřebitele roste podíl jeho výdajů na nákup luxusního zboží.

U *méněcenných statků* má Engelova křivka naopak klesající tendenci, jejich podíl na celkových vydáních s růstem důchodu spotřebitele tedy klesá. Čím je tento jev způsoben? Nejprve je třeba si definovat, co je to méněcenný statek. Za typický příklad méněcenného statku (nebo také inferiorního zboží) může být oblečení ze second-handu. Lidé s nízkým příjmem budou nakupovat oblečení právě zde, z tohoto důvodu čím nižší má spotřebitel důchod, tím více bude takovéto zboží nakupovat a naopak, čím vyšší bude mít spotřebitel důchod, tím méně bude takového zboží vyhledávat (Soukupová a kol., 2002).

3 Empirická literatura vývoje spotřebních výdajů domácností

Spotřeba soukromého sektoru, tedy spotřeba domácností, je velice důležitý atribut v rámci celého národního hospodářství, její pravidelná a správná analýza a interpretace je velice důležitý a nezbytný podklad pro rozhodování tvůrců hospodářské politiky a zároveň také její vývoj v čase svědčí o životní úrovni a spotřebitelských preferencích v dané zemi.

Analýzou spotřeby, spotřebitelské poptávky a spotřební funkce v daných zemích či regionech se zabývala celá řada autorů. Důležitým aspektem v těchto pracích je především zkoumané časové období, dostupná data a také správná ekonometrická a deskriptivní interpretace zjištění faktů. V podmínkách ČR je velice náročné, a hlavně lehce zkreslující, paušalizovat zjištěná fakta, jelikož samotná ČR existuje z ekonometrického hlediska a pro vědecké pozorování poměrně krátkou dobu a analýza sahající více do minulosti přináší úskalí jménem centrálně řízená ekonomika a její následná transformace na ekonomiku tržní. Tento fakt totiž může poněkud zkreslit zkoumaná data, a především také samotné spotřebitelské chování domácností. V této kapitole se tedy podíváme na řadu českých, ale také zahraničních autorů, kteří se ve svých studiích zabývali spotřebou, spotřebitelským chováním a některými jinými zákonitostmi souvisejícími s problematikou spotřeby domácností.

3.1 Spotřební funkce a její praktické fungování

V této podkapitole bude uvedeno, jak některé výše uvedené teorie (teorie permanentního důchodu, hypotéza životního cyklu aj.) fungují v některých ekonomikách v praxi a zda byly tyto teorie na zkoumaných empirických datech a oblastech potvrzeny nebo naopak vyvráceny.

Klíčovým nástrojem k analýze spotřeby je spotřební funkce, která znázorňuje funkční závislost mezi spotřebními výdaji a důchodem. V základní keynesiánské formě tedy znázorňuje lineární vztah mezi úrovní spotřeby a úrovní disponibilního důchodu domácností. Základní keynesiánská spotřební funkce má potom 3 základní předpoklady:

- a) Mezní sklon ke spotřebě se nachází mezi 0 a 1, tedy při jakékoli změně důchodu reaguje vývoj spotřeby stejným směrem, ovšem v menším rozsahu,
- b) Mezní sklon ke spotřebě je menší než průměrný sklon ke spotřebě,
- c) Průměrný sklon ke spotřebě s rostoucím disponibilním důchodem klesá.

Jako první Keynesovu teorii zkritizoval J. S. Duesenberry ve své práci *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior* (1949), a navrhnul vztah mezi spotřebou a důchodem

nazvat jako hypotézu relativního důchodu. V této hypotéze vysvětloval spotřebu jako funkci dvou proměnných:

- a) Důchod ve vazbě na důchod jiných domácností či jednotlivců,
- b) Úroveň důchodu v předešlých obdobích.

Následovaly další empirické studie, které platnost Keynesových hypotéz spíše vyvrátily. Došli k závěru, že existuje jakási relativní stabilita podílu spotřeby a disponibilního důchodu v dlouhém období a zároveň odmítly silnou závislost běžné spotřeby a disponibilního důchodu, jako tvrdil Keynes. Mezi hlavní autory zabývající se touto modifikací Keynesovy spotřební funkce byli Milton Friedman (1957) ve své *hypotéze permanentního důchodu* a dále Andov, Brumberg a Modigliani (1954) a jejich *teorie životního cyklu*. Tyto teorie dodnes slouží jako jeden ze základních pramenů a psychologických faktorů při analýze spotřebitelského chování na mikroekonomické i makroekonomické úrovni.

Pro rozvoj modifikací spotřební funkce a její kombinace s hypotézou permanentního důchodu a teorie životního cyklu měla důležitou roli škola racionálních očekávání, resp. její hypotéza racionálních očekávání. Podle hypotézy permanentního důchodu s racionálním očekáváním spotřebitelů, by odhady těchto spotřebitelů o jejich permanentním důchodu měly odpovídat tempu, jakým se jejich důchod opravdu mění. Mnohé empirické studie však ukázaly, že spotřeba domácností je v mnohých případech nadměrně citlivá na změny běžného důchodu (Flavin 1981). Naopak Deaton (1987) ve svém článku pro *The Review of Economic Studies* poukazuje naopak na větší „hladkost“, tedy nižší citlivost spotřeby na změny důchodu, než byla jeho původně testovaná hypotéza.

Další ekonomickou teorií, která byla mnohokrát empiricky zkoumána a analyzována je teorie spotřebitele, která je založená na maximalizaci užitku a minimalizaci výdajů na tyto užitky. Jedním z alternativních přístupů k této teorii spotřebitele, je model amerického ekonoma Paula Anthonyho Samuelsona. Samuelson (1948) uvádí, že Hicksovy poptávkové funkce lze interpretovat a testovat i v praxi, jsou-li správně zkonstruovány. Tím přešel od obecných teorií k empirii, která takto teorii může potvrdit či naopak vyvrátit. Samuelson ovšem ve svém modelu kritizuje použití kardinalistické, čili kvantifikované konstrukce užitkových funkcí, jelikož měřitelnost užitku je silně subjektivní a není tedy pro vědecké zkoumání a zobecňování v ekonomických teoriích zcela vhodná. Samuelson tak zavedl teorii poptávky založenou na pozorovatelných a měřitelných jevech, což znamená, že volí opačný postup, než je v tradičních modelech. Napřed tedy vychází z empirických zkoumán,í na základě kterých poté činí

teoretické závěry. Dále poté samotnému zkoumání podrobuje takové reálné ekonomické jevy, které lze jednoduše kvantifikovat. Jsou to například samotné nákupy spotřebitele, tedy jakýsi pomyslný koš zboží, který spotřebitel skutečně za daný důchod nakoupí. Tímto Samuelson zkoumal spotřebitelovy preference, které těmito reálnými nákupy projevil. Splnil tak předpoklad pozorovatelnosti a měřitelnosti – zákazník toto zboží fyzicky nakoupil a lze tyto nákupy fyzicky změřit (jaké množství a za jakou cenu spotřebitel daný spotřební koš nakoupil). Tento koncept charakterizující chování spotřebitele, nazval Samuelson jako **teorii projevených preferencí**. Jeho základ položil roku 1938 ve svém článku *A Note on the Pure Theory of Consumer's Behaviour* (1938) a dále ho pak rozpracoval a zdokonalil v článku publikovaném o 10 let později s názvem *Consumption Theory in Terms of Revealed Preference* (1948).

Teorie projevených preferencí je v akademické obci dodnes celosvětově uznávanou teorií. Samuelsonova teorie je však podmíněna konzistentním chováním spotřebitele, což je označováno jako tzv. slabý axiom projevených preferencí. Tuto teorii dále rozšířil Hendrick Houthaaker (1957) zavedením silného axiomu projevených preferencí. Sidney Afriat (1965) tyto dva axiomy zevšeobecnil a jeho pomocí propojil projevené preference s konstrukcí užitkové funkce.

Teorie projevených preferencí rozlišuje dva základní principy: princip přímo projevených preferencí a princip nepřímo projevených preferencí. Princip přímo projevených preferencí lze vysvětlit tak, že racionálně uvažující spotřebitel nakoupí nějaký koš statků A, za předpokladu, že si mohl při stejných cenách koupit jakýkoli jiný koš statků. Koš statků A tedy tento spotřebitel vyloženě preferuje před ostatními koši jiných statků. Opačný vztah ovšem nefunguje. Teorie nepřímo projevených preferencí naopak vychází z předpokladu principu tranzitivity. To znamená, že spotřebitel preferuje při daných cenách koš A před košem B, ovšem při jiných cenách zase preferuje koš B před jiným košem C. Pokud je tedy chování tohoto spotřebitele označováno jako racionální, pak za předpokladu axiomu tranzitivity tento spotřebitel preferuje koš A před košem C (Soukup 2012).

Kovářová (2010) využívá přímou i nepřímou preferenci spotřebitele k aplikaci odvození průběhu indifferenčních křivek, a sice přímo k odvození plochy indiference. Tímto způsobem je pak možné zhodnotit změny životní úrovně spotřebitele. Tato aplikace úzce souvisí s teorií indexů. Teorie projevených preferencí spotřebitele totiž využívají Laspeyersových i Paascheho indexů, a to jak cenovou, tak i množstevní variantou. Váhy indexů pak jsou i množstevních indexů ceny statků a u cenových indexů nakupované množství těchto statků (Kovářová 2010).

Hovorková (2015) pak využívala Laspeyersových a Paascheho indexů v komparaci s teorií projevených preferencí na datech ČR v letech 2010 až 2013 a zkoumala také platnost Engelových zákonů. Ve své práci Vývoj životní úrovně spotřebitele v ČR se snažila kvantitativně zhodnotit vývoj životní úrovně spotřebitele v ČR v letech 2010-2013 na základě aplikace teorie projevených preferencí v souvislosti s teorií indexů. S ohledem na to, že teorie projevených preferencí je dnes pojímání spíše jako „doplněk k tradičním teoriím užitku“, byla aplikace této teorie doplněna o závěry vyplývající z hodnocení Engelových křivek, tedy tradičního přístupu k vysvětlení vývoje životní úrovně spotřebitele. St ohledem na Engelovy zákony byl tedy analýze podroben vývoj reálného podílu výdajů na potraviny. Získané závěry o spotřebitelově životní úrovni pak byly komparovány s výsledky z hodnot indexů. Tato analýza byly provedena u různých příjmových skupin domácností (domácnost zaměstnaných, nezaměstnaných, důchodců, OSVČ apod.), získané výsledky vyznačovaly ve sledovaném období zhoršení životní úrovně u všech kategorií domácností kromě domácností OSVČ, kde se životní úroveň v roce 2012 zlepšila oproti roku 2011.

3.2 Spotřeba domácností a životní prostředí

Podle mnohých empirických zkoumání existuje kauzalita mezi vývojem, a především růstem spotřeby a životní úrovně, a jeho vlivem na životní prostředí. Všeobecně lze říci, že s rostoucí životní úrovní, a tudíž i spotřebitelskou poptávkou roste využívání přírodních zdrojů, a tedy také zátěž pro životní prostředí. Lze však obecně konstatovat, že vyspělé země s vysokou životní úrovní mají špatné životní prostředí, a naopak země s nízkou životní úrovní a spotřebitelskou poptávkou mají čisté a nepoškozené životní prostředí?

Ehrlich a Holdren (1994) znázornili ve své práci vliv lidské činnosti na přírodu rovnicí:

$$\text{Zátěž přírody} = \text{velikost populace} \times \text{zátěž z výrobních technologií} \times \text{zátěž ze spotřeby}.$$

Podle proměnných rovnice ovlivňuje velikost dopadů lidské činnosti na přírodu nejen výroba, ale také spotřebitelské chování člověka. Existuje zde tedy přímá úměrnost velikosti populace a jejího spotřebního chování na zátěž pro životní prostředí.

Na přímou závislost mezi výrobou a spotřebou naráží také autorka Inge Røpke (2003), kdy vysvětluje dva rozdílné koncepty chápání spotřeby – spotřeba jako využívání zdrojů a spotřeba jako konečná (finální) spotřeba konečným spotřebitelem. První koncepce vnímá hlavní příčinu negativního dopadu spotřeby v dobývání a využívání přírodních zdrojů a jako druhý, nepřímý vliv potom vzniklé odpady z těchto zdrojů. Za celkovou spotřebu zdrojů a s ní vzniklé

environmentální problémy je pak zodpovědná ekonomika jako celek. Autorka dále uvádí, že spotřeba zdrojů a její negativní dopady na životní prostředí je závislá na zvolené technologii výroby, ale také na její následné distribuci, přerozdělování, a především velikost samotné konečné spotřeby násobené velikostí populace. Tímto vztahem chce Røpke poukázat na fakt, že nelze separovat výrobu a spotřebu, což znamená, že i běžný spotřebitel nese „vinu“ za poškozování životního prostředí, jelikož svou spotřebitelskou poptávkou nutí firmy více vyrábět, a tudíž více devastovat životní prostředí. Dalším důvodem, proč je individuální lidská spotřeba důležitá při snaze o snížení zátěže životního prostředí je fakt, že spotřebitelé svými preferencemi mohou na trhu vyvolat určité změny vedoucí ke snížení této zátěže, což například vláda svými opatřeními tak rychle nedokáže (Třebický 2000). V samotné lidské spotřebě je však velice důležitým atributem jak objem, tak i struktura. Ve struktuře spotřeby se nepřímo promítají i výrobní technologie, čímž může spotřebitel nepřímo ovlivnit strukturu výroby tím, že při své spotřebě zvolí zboží šetrnější k životnímu prostředí.

O tom, že lidská spotřeba neustále roste a roste rapidní rychlostí není pochyb. Od poloviny minulého století do 90. let se téměř zdvojnásobila spotřeba na osobu u surovin jako je měď, ocel, stavební dříví, energie a také konzumace masa. Spotřeba cementu a počet aut na osobu zaznamenal čtyřnásobné zvýšení, pětinasobně vzrostla spotřeba plastů a letecká doprava na 1 obyvatele vzrostla třicetkrát (Durning 1992). Důležité však také je, že se úroveň spotřeby v jednotlivých zemích značně liší. Durning ve své práci používá rozdělení podle výše příjmů a životního stylu. Dle těchto kritérií pak svět dělí do tří kategorií podle spotřeby: chudá, středních příjmů a konzumentská. Hlavním kritériem pro zařazení do příslušné kategorie je roční příjem. Durning především upozorňuje na to, že oba extrémů jsou pro životní prostředí značně nebezpečné. Konzumentská třída s nejvyššími příjmy má velký objem spotřeby na osobu, což s sebou přináší velkou environmentální zátěž. Zároveň je však pro životní prostředí riziková také chudá spotřebitelská třída, u které je sice samotný objem spotřeby malý, avšak technologie využívané ve výrobě bývají často velice zastaralé a škodlivé pro životní prostředí (Durning 1992).

3.3 Spotřeba a individualizace

Termínem individualizace je myšlen společenský proces uvolňování tradičních společenských vazeb (přeměna institucionálního prostředí), jako je tradiční pojetí role ženy a muže, dělení společenských tříd, náboženství apod. Důsledkem těchto společenských změn roste osobní svoboda jednotlivce, který pak sám vybírá z obrovského množství, tedy i v oblasti spotřeby (Beck 2004).

V čem tedy spočívá vztah individualizace a spotřeby? Spotřebně nezávislý a samostatně se rozhodující jednatel se může na jednu stranu rozhodnout ve velikosti objemu své spotřeby, zároveň však ale do jisté míry může ovlivňovat strukturu své spotřeby, nakupovat dle svého vlastního uvážení, může také nakupovat výrobky méně zatěžující životní prostředí atp. Tzn., že čím vyšší je stupeň individualizace v dané ekonomice, tím její spotřebitelé dávají více najevo své pravé spotřebitelské preference a těmito preferencemi jsou také schopni mnohé ovlivnit. Simmel (1999) rozlišuje individualitu kvalitativní a kvantitativní. Kvantitativní individualizace je podle něj spíše abstraktní pojem, jelikož samotná individualizace neznamena opravdový růst svobod jednotlivce, ten je totiž i tak nadále „tažen“ davem společnosti, která se jen tváří být více svobodná, jednotlivci však v konečném důsledku na svobodě nepřidá. Podle kvantitativní individualizace tedy jednatel kopíruje trendy současné konzumní společnosti a jeho spotřeba je navíc v důsledku působení tohoto procesu navíc poroste.

Dalšími autory, kteří se zabývali souvislostí spotřeby a individualizace jsou Christer Sanne (2002) a Inge Røpke (2003). Tito autoři uvádějí, že dnešní ekonomicky vyspělé země vycházejí z historických podmínek tradičních farmářských společností, omezeného životního prostoru a pevných sociálních pout a vazeb. S ohledem k této minulosti si pak lidé kompenzují tuto minulost vyšší současnou spotřebou. Uvolněním některých společenských pout a zvýšením individuality a svobody jednotlivce si tak tyto jedinci pořídí domácnost a život podle svých představ a tomu uzpůsobí jak velikost a způsob spotřeby jako takové, tak i výběr povolání, trávení volného času apod. Následkem je tedy rostoucí počet domácností s vysokými spotřebními náklady, což se následně projevuje ve struktuře celonárodní, či dokonce celosvětové spotřeby. Sanne (2002) pak demonstruje výsledky výzkumu spotřeby jednočlenné a dvoučlenné domácnosti. Při jejich srovnání lze pozorovat, že u dvoučlenné domácnosti činí spotřeba každého jednotlivce pouze dvě třetiny spotřeby jednotlivce jednočlenné domácnosti. Nižší počet osob v domácnosti, resp. rostoucí počet méněčlenných a jednočlenných domácností však není jediným důvodem rostoucí spotřeby. Proces individualizace totiž probíhá i uvnitř samotných domácností. Jednatelci dnes požadují více osobního prostoru a mají vyšší nároky na soukromí. Sekundární spotřeba například ošacení je dnes již ve vyspělých zemích také vzácná, ještě před několika desetiletími se však ošacení běžně dědilo z generace na generaci. Zvyšuje se životní prostor (obývaná plocha), zvyšuje se počet automobilů na osobu, zvyšuje se technické vybavení domácností a celkový životní standard v oblasti vybavenosti domácností (Sanne 2002). Individualizace tak neznamena pouze zvyšování osobní mezilidské nezávislosti a svobody, ale také růst spotřeby. Røpke (2003) pak kromě přímého vlivu individualizace na

spotřebu poukazuje také na působení nepřímé. Podle ní totiž měl jedinec v minulosti svou identitu prakticky předurčenou silnými společenskými a dědičnými vazbami, dnes v době silné individualizace si každý jedinec vytváří svou vlastní identitu sám. Budování této identity poté jednotlivci provádí prostřednictvím hmotných věcí, čímž se spotřeba stává tak trochu vynucenou.

4 Změna struktury spotřebních výdajů českých domácností

Domácnost můžeme definovat jako soubor osob společně bydlících, v jednom bytě či domě, které se společně podílejí na úhradě základních výdajů (jako je strava, bydlení, údržba domu). Domácností tak může být rodina, ale i jednotlivec, nebo např. domácnost samostatně žijících důchodců či jednoho důchodce (Tichá, 2013)

Jelikož domácnost můžeme považovat za jakousi účetní jednotku, či dokonce „malý podnik“, můžeme stejně jako u podniku sledovat vývoj jejich příjmů a výdajů, strukturu jejich spotřeby, tendenci zadlužování se nebo naopak spoření, tvoření investičního portfolia a jiné. Z hlediska národního hospodářství tvoří domácnosti velice důležitou část ekonomiky, proto je tedy hospodaření domácností z makroekonomického i hospodářskopolitického hlediska velice důležité sledovat a pravidelně analyzovat.

4.1 Metody zkoumání hospodaření domácností

Hospodaření českých domácností sleduje především Český statistický úřad v rámci svého šetření **statistiky rodinných účtů (SRÚ)** a **systému národních účtů (SNÚ)**. Dále pak některé oblasti hospodaření, například zadluženost českých domácností, sleduje také Česká národní banka.

Zjišťování příjmů, výdajů a jiných demografických, regionálních a sociálních aspektů domácností, jako jsou vybavenost domácností, úroveň bydlení, průměrný počet lidí žijících ve společné domácnosti apod., poskytují velice důležité a užitečné informace tvůrcům hospodářské politiky. Takovéto informace pak lze velmi efektivně využít jako základ pro celou řadu kvantitativních i kvalitativních analýz a pomoci tak rozhodování v sociálně-ekonomické oblasti státu (Bartošová 2013).

4.1.1 Statistika rodinných účtů (SRÚ)

Základním sběrem dat a informací o českých domácnostech tedy poskytuje Český statistický úřad v rámci svého každoročního šetření **Statistiky rodinných účtů**. Výběrové šetření příjmů domácností provádí ČSÚ v ČR od 50. let minulého století a jednalo se o nepravidelná šetření zvané *Mikrocensus*, které bylo prováděno v intervalu 2 – 5 let. Po vstupu ČR do Evropské unie nahradilo toto šetření každoroční zjišťování příjmů a životních podmínek domácností, pod názvem EU – SILC. Toto šetření bylo provedeno Českým statistickým úřadem poprvé v roce 2005 pod názvem *Životní podmínky 2005* (Bartošová 2013).

Pro zkoumání výdajů a výdajové struktury českých domácností využívá Český statistický úřad pravidelné výběrové šetření *Statistiky rodinných účtů* (SRÚ). Toto šetření sleduje hospodaření soukromých domácností, strukturu jejich spotřeby a charakteristiky spotřebních zvyklostí českých domácností. Informace získané tímto šetřením poté poskytují datovou základnu pro celou řadu výpočtů a slouží jako důležité informace pro tvůrce sociální a sociálně-ekonomické politiky státu (ČSÚ 2017a). Zkoumání změn struktury výdajů domácností a změny jejich spotřebních zvyklostí v souvislosti s řadou různých ovlivňujících faktorů může být přínosem i pro rozhodování v podnikatelské sféře, při tvorbě výrobního portfolia některých podniků a při směřování marketingových aktivit na vybrané marketingové segmenty obyvatel.

Soubor zkoumaných dat v tomto případě tvoří prvek přibližně tři tisíc dotazovaných domácností. Každá domácnost je zde chápána jako samostatná bytová jednotka. Zpravodajské domácnosti jsou vybírány podle různých kritérií, jako například počet členů v domácnosti, příjem na osobu, počet dětí v domácnosti, teritoriální území (město, obec, sever, jih země), domácnost úplná, neúplná, domácnost důchodců, nezaměstnaných atd. Reprezentativní vzorky (domácnosti) jsou vybírány tak, aby statistický soubor obsahoval všechny možné typy domácností a aby tak svou strukturou odpovídal skutečné struktuře domácností v ČR.

Složení zpravodajského souboru domácností v rámci šetření SRÚ se operativně mění tak, aby zobrazilo aktuální změny některých základních atributů domácností (složení, výše příjmů, ekonomická aktivita atd.).

Zpravodajský soubor 3 000 domácností je záměrně vybírán kvótním výběrem. Tyto kvóty poté určují, kolik je nutné mít ve zpravodajském souboru domácností nezaměstnaných, domácností s jedním dítětem, domácností s čistým měsíčním příjmem na osobu v rozmezí 8 001–11 000 Kč atd.

Do roku 2005 byly hlavními výběrovými kritérii sociální skupina domácnosti (určená podle sociální příslušnosti člena stojícího v čele rodiny), čistý peněžní příjem na osobu a počet dětí (u ekonomicky aktivních osob), nebo počet členů a pohlaví (u domácností důchodců bez ekonomicky aktivních osob).

Od roku 2006 již obsahuje vzorek všechny typy domácností, např. i dosud nesledované domácnosti nezaměstnaných, domácnosti důchodců s ekonomicky aktivními členy, aj.

Základním výběrovým znakem je skupina domácností, odvozená od ekonomické aktivity a postavení v zaměstnání osoby v čele domácnosti. V nerodinných domácnostech se za

osobu v čele domácnosti považuje osoba s nejvyšším příjmem. Domácnosti, ve kterých je ekonomicky aktivní osoba v čele, se třídí podle jejího postavení v zaměstnání.

Český statistický úřad používá ve své statistice rodinných účtů pro rozřídění výdajů domácností již od roku 1999 členění do 14 oddílů, 58 skupin a 157 tříd tak, aby bylo možné co nejlépe a nej přesněji zaznamenat strukturu těchto spotřebních vydání. Jde o klasifikaci podle CZ-COICOP, která dělí spotřební výdaje domácností ve své „Klasifikaci individuální spotřeby dle účelu“, jak uvádí ČSÚ, do dvanácti kategorií. Tyto kategorie jsou úmyslně vybrány tak, aby odpovídaly evropským standardům, a proto lze tuto klasifikaci použít i pro srovnání struktury spotřebních výdajů domácností v rámci celé Evropské unie i mnoha dalších států (ČSÚ 2017b).

Jsou to výdaje na:

- potraviny a nealkoholické nápoje,
- alkoholické nápoje a tabák,
- odívání a obuv,
- bydlení, vodu, energii a další paliva,
- bytové vybavení a zařízení domácnosti,
- zdraví,
- dopravu,
- poštovní služby a telekomunikace,
- rekreaci a kulturu,
- vzdělávání,
- stravování a ubytování,
- ostatní zboží a služby.

Vybraná domácnost poté na základě dobrovolné smlouvy s ČSÚ vede po celý kalendářní rok tzv. *Deník zpravodajské domácnosti*. Metodou průběžných záznamů pak tyto domácnosti zaznamenávají:

- údaje o složení domácnosti,
- vybavení bytu aj. ekonomické charakteristiky dané domácnosti,
- příjmy, výdaje a spotřebu všech členů této domácnosti.

Těmto domácnostem se po řádném a správném vyplnění výše uvedených údajů vyplácí peněžitá odměna.

4.1.2 Systém národních účtů (SNÚ)

Národní účetnictví je základním makroekonomickým statistickým popisným modelem národního hospodářství. Národní účetnictví je prostředek k popisu chování ekonomických subjektů v národním hospodářství, napomáhá popsat a pochopit vztahy daného národního hospodářství k zahraničí. Za národní účty je v každé zemi odpovědný statistický úřad. V ČR je jím Český statistický úřad (Spěváček 2012).

Národní účty jsou mezinárodně dohodnutým systémem, který komplexně vyjadřuje v konsistentní a integrované formě procesy probíhající v ekonomice, především pak to, jak jsou důchody vytvořené v procesu výroby, modifikované daněmi a transfery, rozdělovány mezi domácnosti, podniky, vládu a nerezidenty a jak jsou alokovány na spotřebu, úspory a investice. Národní účty nemohou být příliš podrobné. Jejich charakteristickým rysem je:

- mezinárodní srovnatelnost,
- vysoký stupeň agregovanosti,
- vysoká provázanost jednotlivých účtů a ukazatelů,
- komplexnost ve sledování národního hospodářství jako jednoho účetního celku,
- provázanost s dalšími statistickými systémy jako platební bilance aj.

Národní účetnictví vytyčuje několik institucionálních sektorů, které jsou od sebe odlišné funkcemi a svými zdroji, s nimiž disponují. Jsou to:

- vládní instituce,
- soukromé neziskové instituce sloužící domácnostem,
- finanční instituce,
- nefinanční podniky,
- sektor domácností.

Pro účely této práce se tedy zaměříme na sektor domácností. Do sektoru domácností můžeme zařadit jak běžné domácnosti (tedy domácnosti zaměstnanců, důchodců, tak i tzv. kolektivní domácnosti, tedy domovy důchodců, penziony, ubytovny, společenství vlastníků atd.), dále také domácnosti drobných podnikatelů jako výrobců (Spěváček a kol, 2012). Účet sektoru domácností zde zahrnuje veškeré transakce, které se týkají spotřeby, úspor i mezd v tomto vymezeném sektoru.

4.2 České domácnosti v době transformace ekonomiky

České domácnosti prošly v minulých desetiletích mnoha etapami, které značně ovlivnily jejich spotřebu a spotřební výdaje. Od konce 2. světové války, kdy se spotřeba domácností v celém světě odvíjela od základního uspokojení lidských potřeb, přes solidární socialismus a politiku „všichni jsou si rovni“, až po tzv. spotřební společnost, která ukazuje svoje společenské postavení a příjmovou nadřazenost právě strukturou svojí spotřeby. V České republice, resp. v bývalém Československu tomu nebylo jinak. Po 2. světové válce, kdy většina domácností trpěla nedostatkem základních potravin, a především nedostatkem spotřebního zboží a vybaveností domácností vyspělou technikou, přišla další etapa, která na několik desetiletí značně ovlivnila spotřebu českých domácností. V únoru 1948 došlo ke komunistickému převratu a česká ekonomika se tak začala po vzoru Sovětského svazu ubírat směrem centrálně plánovaného hospodaření. Ekonomika státu byla řízena tzv. pětiletými národohospodářskými plány, kdy veškerá výroba, ale také odbyt, byly plánovány na 5 let dopředu. Veškerá nabídka v ekonomice tak byla podřízena tomuto plánu a nijak nefungoval tržní mechanismus ve smyslu střetu a přizpůsobování nabídky a poptávky (Holman, 2000). Domácnosti tak byly velmi omezeny ve své spotřebě, disponovaly většinou dostatkem finančních prostředků, avšak nebylo „za co“ tyto prostředky utratit. Zboží dlouhodobé spotřeby bylo na trhu značně nedostatkové a představovalo velkou rozpočtovou zátěž pro domácnost.

Po pádu komunistického režimu došlo v české ekonomice ke značným změnám. Systém ekonomiky se změnil z centrálně plánované na ekonomiku tržní a české domácnosti tak stály na prahu nové éry svých spotřebních možností. V této kapitole tedy bude nahlédnuto na strukturu spotřeby českých domácností od sametové revoluce a jejich změny a vývoj do současnosti. Více než dvě a půl dekády tržního hospodářství v České republice přinesly nemalé změny ve spotřebě domácností, a především zde bude ukázáno, jak se změnila struktura spotřeby běžné české domácnosti od počátku devadesátých let, tedy v období, kdy spotřeba domácnosti byla značně ovlivněna socialismem, až do současnosti. Zároveň zde bude na datech české republiky demonstrováno fungování Engelových zákonů spotřeby v podmínkách ČR, které říkají, že při zvyšujících se příjmech domácností klesá podíl jejich výdajů na nezbytné statky (Holman, 2010).

Na přelomu 80. a 90. let 20. století došlo ve většině zemí východní a střední Evropy k zásadním změnám v oblasti politické, sociální, ale především ekonomické. Rozpad východního bloku a pád komunistického režimu odstartoval obrovské změny v mezinárodních politických vztazích, světových obchodních vztazích, tvořily se nové státy a nové hranice,

začaly se transformovat ekonomiky mnoha států. Dlouhé 40leté období bipolárního rozdělení světa a studené války, ekonomické izolovanosti východního bloku od vyspělého západního kapitalismu a tvrdé komunistické diktatury skončilo, a začala se tvořit nová éra dějin.

Po sametové revoluci v listopadu 1989 nastala tzv. transformace české ekonomiky. Bývalý centrálně plánovaný systém hospodaření bylo nutné převést na tržní ekonomiku. Čtyřicet let reálného socialismu naučilo lidi určitému společenskému i ekonomickému chování, které se vžilo do jejich každodenního života. Lidé tak například neměli tušení, jak se vede samostatné podnikání, jak fungují finanční trhy, jak funguje tržní bankovní systém či jen jaké existují zákony tržního mechanismu. Žídek (2006) uvádí, že transformace byl nesmírně složitý proces, při kterém byla nutná především změna samotného uvažování ekonomických subjektů. Jednotlivé subjekty se tak musely přizpůsobit novým a podstatně změněným podmínkám v systému, a to včetně samotných domácností.

V období socialismu v ČR byly totiž ceny výrobků a služeb jednotné, spotřebitel tedy nemusel nijak váhat nad nákupem u toho či onoho výrobce. Jeden typ výrobku byl za stejnou cenu v Praze jako v Ostravě, u každého prodejce. V rámci transformace však bylo nutné deregulovat ceny, liberalizovat trhy, otevřít domácí trh trhům zahraničním a privatizovat téměř veškerý státní majetek. Transformace měla dvě fáze – první byla liberalizace a stabilizace ekonomiky, druhá pak privatizace a restrukturalizace podniků (Holman 2000). Součástí transformace české ekonomiky tak bylo například zrušení cenových subvencí v zemědělství. Relativně levné potraviny dotované státem tak na počátku transformace značně podražily, což byl první zásadní rozdíl, který mohly české domácnosti zaznamenat a které ovlivnily jejich spotřebu.

Dalším jevem, který značně ovlivnil české domácnosti, a především jejich koupěschopnost, byla restriktivní hospodářská politika na počátku 90. let v důsledku vysoké inflace způsobené cenovou liberalizací. Následoval tedy pokles reálných mezd obyvatel a také růst nezaměstnanosti (Klaus a Tomšík 2007).

Cenová liberalizace tedy způsobila krátkodobé kolísání cen, a především nestabilitu ve spotřebě. Holman (2000) uvádí, že po uskutečnění cenové liberalizace nikdo nevěděl, kde je rovnovážná úroveň cen, ceny se na trhu v podstatě teprve „hledaly“. Postupem času se ekonomům podařilo tuto situaci ustát, zabránit silným inflačním tlakům a ceny se v poměrně krátkém časovém horizontu stabilizovaly a růst cenové hladiny se zastavil. Deregulace cen a jejich následný prudký vzestup se však značným způsobem projevil na spotřebě domácností.

Růst cen výrazně převýšil růst příjmů domácností, což způsobilo meziroční pokles reálných mezd o více jak 25 %. Domácnosti tak pocítily snížení jejich kupní síly a utahování opasků.

4.3 Deskriptivní analýza vývoje struktury spotřebních výdajů českých domácností

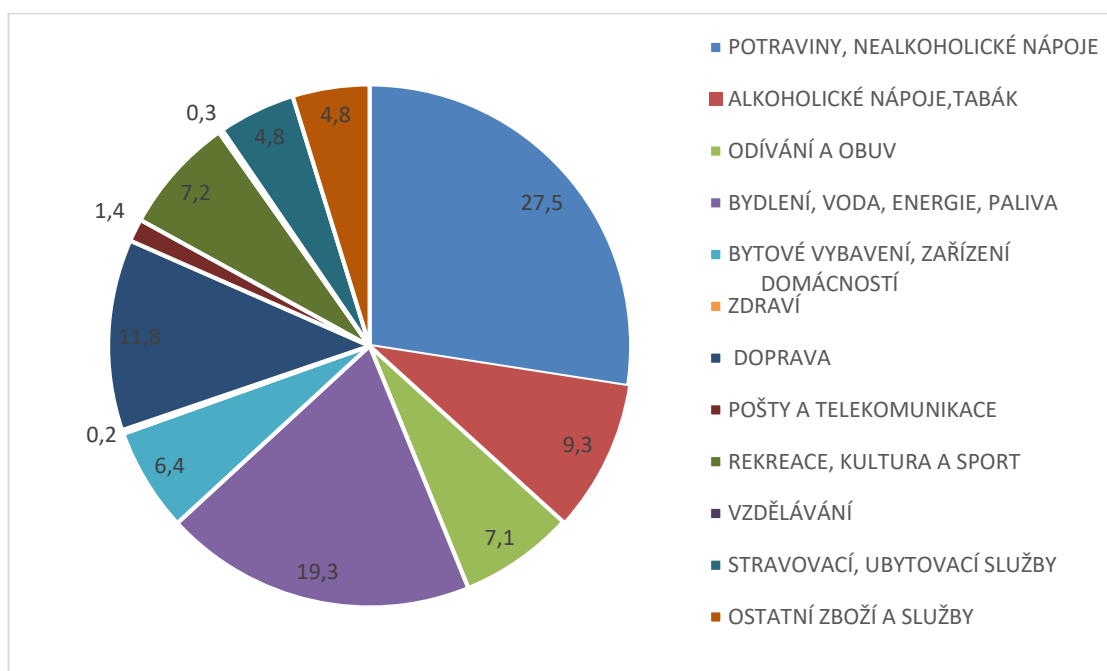
Jak je již uvedeno výše, české domácnosti byly v období socialismu značně ovlivněny celkovým stavem ekonomiky, a především nabídkou v ekonomice. Nelze tedy říci, že domácnosti nějakým způsobem volně projevovaly svoje spotřebitelské preference a spotřebitelský vkus. Spotřeba byla ovlivněna tím, co na trhu bylo. V 90. letech ovšem došlo k transformaci centrální ekonomiky na ekonomiku tržní a české domácnosti tak začaly projevovaly spotřebu ostatních vyspělých kapitalistických zemí (Klaus a Tomšík, 2007).

Každá hospodařící domácnost má určité výdaje, některé vykazuje každá domácnost, některé už nikoli. Výdaje domácností můžeme rozdělit na nezbytné výdaje, jakou jsou výdaje na potraviny, výdaje na bydlení a energie spojené s bydlením, dále výdaje na zdraví a dopravu. Tyto výdaje jsou nezbytné pro samotné fungování domácnosti a můžeme je takřka bez výjimky zařadit pro každou hospodařící domácnost. Některé výdaje jsou pak již individuální, jsou to výdaje na rekreaci, kulturní vyžití, pojištění, cestování, sport atd. Tato práce má poukázat na změnu struktury výdajů průměrné hospodařící domácnosti v ČR od 90. let do současnosti. Výchozím rokem lze tedy považovat rok 1990, tedy těsně po skončení socialismu v Československu, kdy spotřební výdaje domácností byly stále pod vlivem bývalého socialismu.

V grafu 4.1 je znázorněna struktura spotřeby průměrné české domácnosti v roce 1990, členěná podle klasifikace COICOP². Ze všech výdajů průměrné domácnosti představovaly největší část výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje (27,5 %). Lze tedy říci, že na počátku 90. let představovaly výdaje průměrné české domácnosti více jak čtvrtinu z celkových výdajů. Druhou největší položkou v rodinném rozpočtu představovaly výdaje na bydlení a služby spojené s bydlením (19,3 %). Výdaje na dopravu činily 11,8 % a výdaje domácností za zdraví činily 0,3 %. Celkem tedy české domácnosti v roce 1990 za nezbytné statky a služby vydaly 58,8 % z celkových výdajů, tedy více jak polovinu ze všech výdajů na konečnou spotřebu.

² Klasifikace CZ-COICOP je vypracována na podkladě mezinárodního standardu Classification of Individual Consumption by Purpose - COICOP, který se používá v systému národních účtů (SNA). Předmětem Klasifikace CZ-COICOP je zařazení všech druhů individuální spotřeby (zboží, služeb apod.) podle účelu (ČSÚ, 1995).

Graf 4.1 Struktura výdajů českých domácností v roce 1990 (% z celkových výdajů)

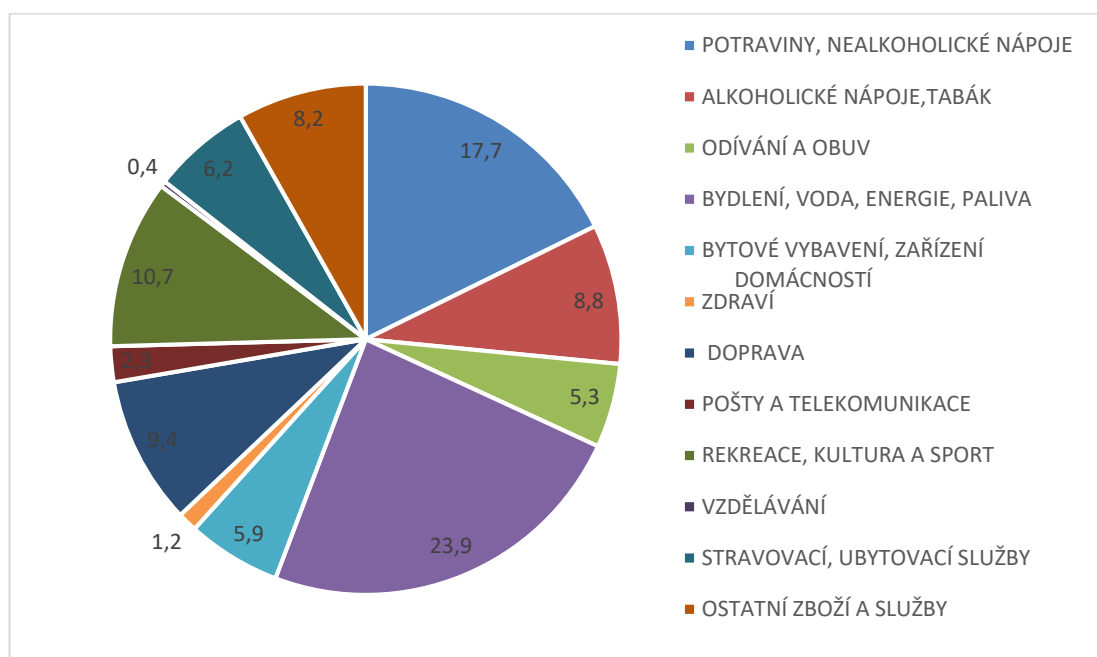

Zdroj: ČSÚ (2017c), vlastní zpracování

Postupem času, kdy se česká ekonomika přenesla přes nelehké období transformace a začala se ubírat směrem vyspělé tržní ekonomiky se změnily i spotřební výdaje českých domácností. Pro demonstraci těchto změn je uveden graf 4.2 znázorňující strukturu výdajů průměrné české domácnosti v procentech z celkových výdajů v roce 2000, tedy o 10 let později.

Na následujícím grafu 4.2 lze vidět první změny, které nastaly pouhých 10 let od sametové revoluce. Podíl výdajů na potraviny značně poklesl, a sice z původních 27,5 % z celkových výdajů na pouhých 17,7 %, tj. pokles o téměř 10 procentních bodů. Průměrná česká domácnost v roce 2000 tak ze svých výdajů vydala na potraviny téměř o 10 p.b. méně, než těsně po revoluci. Tento jev může mít několik příčin. Engelovy zákony spotřeby říkají, že s rostoucím příjmem domácnosti klesá podíl jejich výdajů na nezbytné statky, tedy například na potraviny (Holman, 2010). Naproti tomu však vzrostl podíl výdajů na bydlení z 19,3 % v roce 1990 na 23,9 % v roce 2000, tj. nárůst o 4 p.b. Výdaje na zdraví také vzrostly, a to o 1 p.b. z původních 0,2 % v roce 1990 na 1,2 % v roce 2000. Výdaje průměrné české domácnosti na dopravu poklesly z 11,8 % v roce 1990 na 9,4 % v roce 2000. Celkový podíl výdajů průměrné české domácnosti na nezbytné statky tak za poslední dekádu minulého století poklesl z 58,8 % na 52,2 %, tedy pokles o 6,6 p.b.

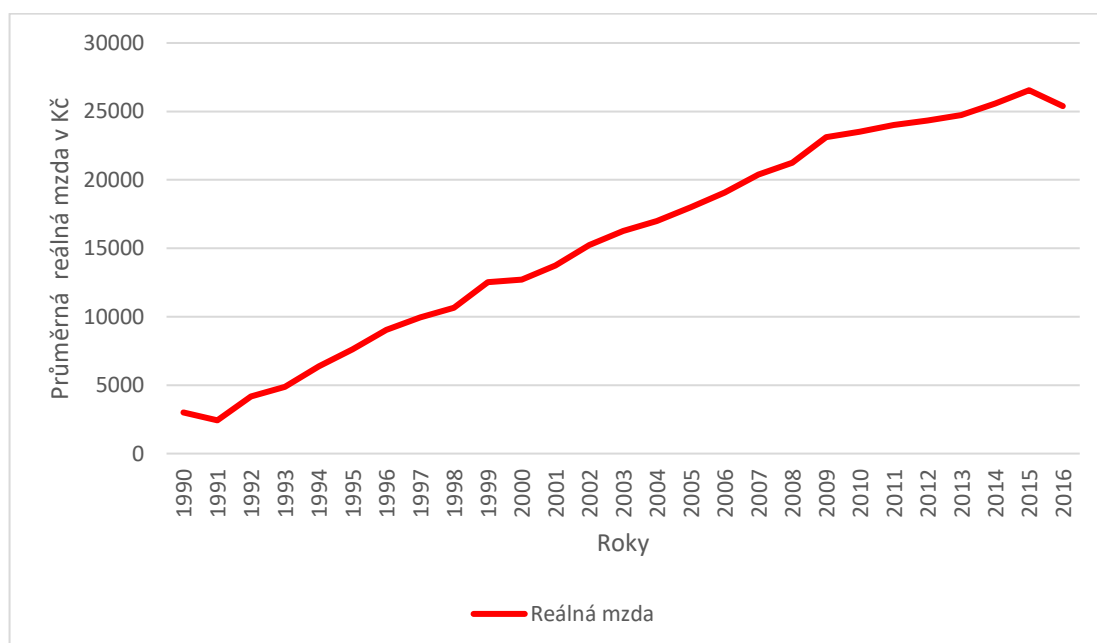
Graf 4.2 Struktura výdajů českých domácností v roce 2000 (% z celkových výdajů)

Zdroj: ČSÚ (2017c), vlastní zpracování

Vzrostly však průměrné české domácnosti na konci minulého století příjmy? Graf 4.3 znázorňuje vývoj průměrné reálné měsíční mzdy v Kč od roku 1990 do roku 2016.

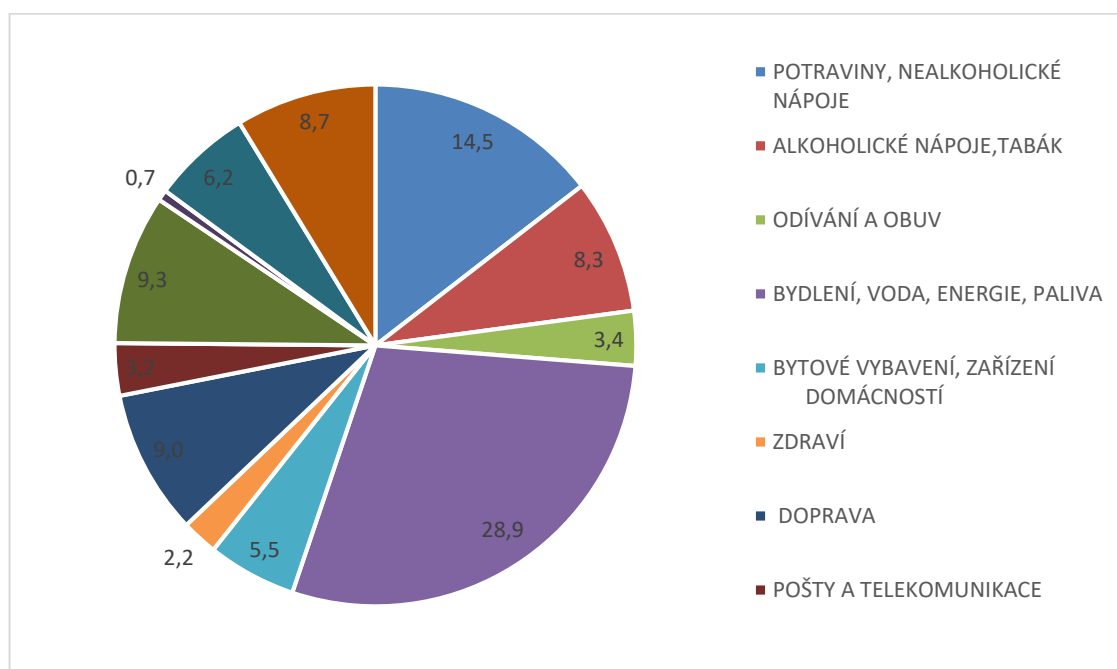
Graf 4.3 Vývoj reálné mzdy v České republice v letech 1990 – 2016 (v Kč)

Zdroj: ČSÚ (2017c), vlastní zpracování.

Z grafu 4.3 je patrný výrazný nárůst průměrné reálné mzdy v ČR. Na počátku 90. let činila průměrná měsíční reálná mzda 2 995 Kč, v roce 2000 pak činila 12 723 Kč (viz příloha č.2). Lze tedy říci, že s rostoucím příjmem v ČR klesá podíl výdajů na nezbytné statky? Z grafu 4.3 je patrný růst průměrné měsíční reálné mzdy i po roce 2000, následující graf tedy ukáže změnu struktury výdajů průměrné české domácnosti o dalších 10 let později, tedy v roce 2010, kdy průměrná měsíční reálná mzda činila 23 864 Kč (viz příloha č.2), tedy téměř dvojnásobek oproti roku 2000.

Graf 4.4 Struktura výdajů českých domácností v roce 2010 (% z celkových výdajů)

Zdroj: ČSÚ (2017c), vlastní zpracování

V grafu 4. 4 je podíl výdajů na potraviny 14,5 %, tedy o 3,2 procentního bodu méně, než v roce 2000. Pokles tohoto podílu již sice není tak výrazný, jak v minulé dekádě, avšak klesající tendence podílu výdajů na potraviny na celkových výdajích průměrné české domácnosti stále pokračuje. Průměrná česká domácnost tak 20 let po sametové revoluci vykazuje o zhruba polovinu menší rozpočtovou zátěž na potraviny a nealkoholické nápoje, než tomu bylo těsně po revoluci, na počátku 90. let. Na druhou stranu je však nutné upozornit na další jev. Podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje se sice postupně stále snižuje, naproti tomu však roste podíl výdajů na bydlení a základní energie. V roce 1990 činily výdaje na bydlení a energie související s bydlením pouze 19,3 %, o 10 let později v roce 2000 tyto výdaje vzrostly na 23,9 % z celkových výdajů a v roce 2010 činily výdaje průměrné domácnosti na bydlení 28,9 %. Zde tedy naopak za 20 let došlo k nárůstu o 9,6 p.b. Podíl výdajů

domácností na zdraví opět vzrostl o 1 p.b. z 1,2 % v roce 2000 na 2,2 % v roce 2010, podíl výdajů na dopravu poklesl o 0,4 p.b. Jak lze vysvětlit tento vývoj? Snižování podílu výdajů domácností na potraviny lze vysvětlit fungováním Engelových výdajových zákonů, avšak výdaje na bydlení rovněž lze považovat za nezbytné, a tudíž by dle Engelových zákonů spotřeby měly rovněž klesat. Zde je však důležité si položit zásadní otázku. Jak se od 90. let změnil komfort bydlení? Změnily se nějakým způsobem bytové podmínky, nezvedla se spotřeba energií? Jak uvádí Tichá (2013), od 80. let došlo k výraznému nárůstu bydlení v osobním vlastnictví, oproti bydlení v nájmech či městských bytech, které bylo typické pro období socialismu. Dále se značně zvýšil bytový komfort, lidé začali bydlet ve větších bytech či domech, rovněž se zvýšila spotřeba energií na osobu vzhledem k většímu počtu spotřebičů na domácnost i jednotlivce. Zvyšující se podíl výdajů na bydlení a služby spojené s bydlením lze tedy vysvětlit těmito příčinami, a tudíž podíl výdajů na bydlení nezávisí přímo na růstu příjmu domácnosti.

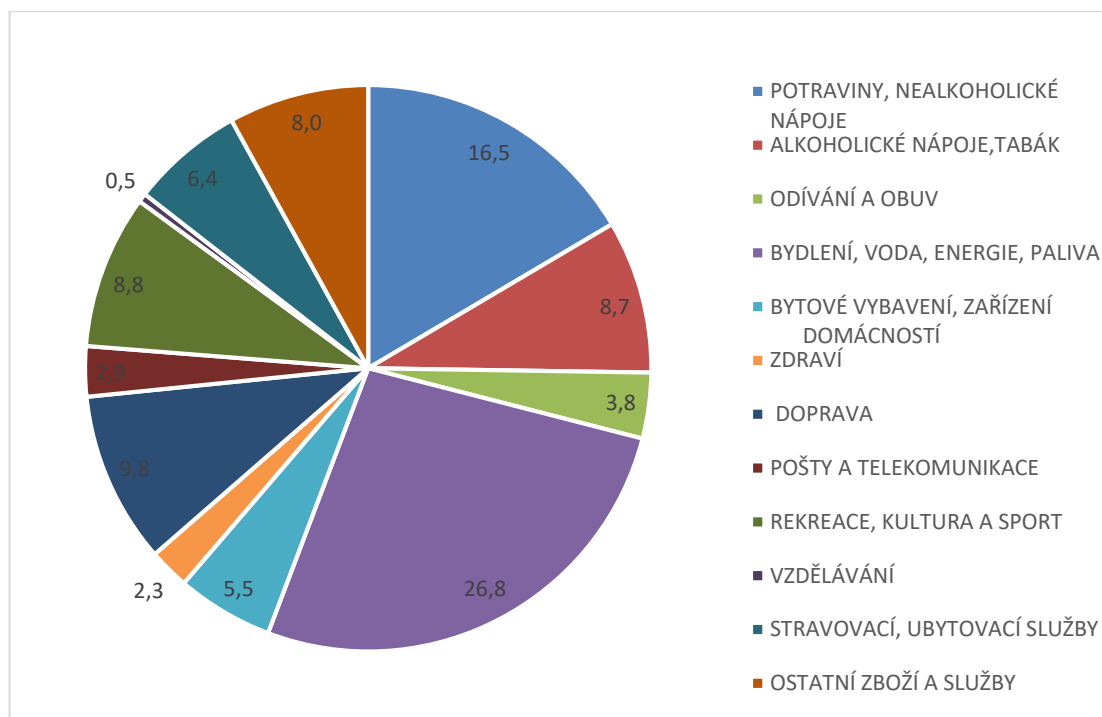
Rostoucí výdaje domácností za zdraví a zdravotní služby mají opět několik příčin. Tou první je podle Smrčky (2008) fakt, že všeobecně zdravotnictví, které bylo za socialismu veřejné a zdarma, začal vytvářet soukromé rysy. Začaly vznikat soukromé kliniky a soukromé praxe, což je jedním z důvodů narůstajících výdajů za zdravotnictví. Dalším faktem je, že po zavedení poplatků u lékařů výdaje na zdravotnictví prudce vzrostly, o čemž vypovídá právě maximum v roce 2008 (Tichá, 2013). Po zrušení poplatků u lékařů proto tyto výdaje opět klesají. Posledním důvodem vzrůstajících výdajů za zdraví a zdravotnictví je také fakt, že lidé za posledních 20 let více utrácí za své zdraví, investují do kosmetických zákroků apod. (Zahrádka, 2014). Jak je tedy vidět z této analýzy, fungování Engelových zákonů pro ČR fungují pouze pro výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje, výdaje na bydlení a zdravotnictví reagují opačně, výdaje na dopravu jsou relativně konstantní a jejich vývoj je poměrně malý.

Pro doplnění struktury výdajů domácností do současnosti je uveden graf 4. 5 znázorňující strukturu výdajů v roce 2016.

Jak je viditelné z následujícího grafu 4.5, od roku 2010 se obě sledované hodnoty, tedy podíl výdajů na potraviny a bydlení vyvíjejí opačným směrem, než posledních 20 let. Podíl výdajů na potraviny oproti roku 2010 vzrostl o téměř 2 procentní body, podíl výdajů domácností na bydlení naopak o 2,1 procentního bodu poklesl. Tento jev zatím nelze vysvětlit žádnou ekonomickou teorií, je možné, že došlo k náhodnému vývoji těchto podílů, zároveň zde také mohla mít vliv ekonomická krize a následná restriktivní hospodářská politika české vlády, nebo

také změna spotřebitelských preferencí. V posledních letech totiž lidé začali více utrácet za bio potraviny a zdravé stravování, začali více navštěvovat drahé a luxusní restaurace, což mohlo způsobit celkové zvýšení podílu výdajů na potraviny. Zároveň zde také mohlo zapůsobit snížení koupěschopnosti obyvatel v důsledku doznívání ekonomické krize.

Graf 4.5 Struktura výdajů českých domácností v roce 2016 (% z celkových výdajů)

Zdroj: ČSÚ (2017c), vlastní zpracování

Snížení podílu výdajů na bydlení a služby spojené s bydlením lze vysvětlit snižováním cen nájemného či tím, že lidé v posledních letech vybírají své dodavatele energií a snaží se najít toho nejlevnějšího. Zároveň také domácnosti začaly nakupovat nízkoenergetické šetřivé spotřebiče, které mohly způsobit úsporu spotřeby energií (Tichá, 2013). Opět je zde možných příčin několik. Výdaje na zdraví vzrostly o pouhých 0,1 p.b., což neznačí nijak razantní změny, podíl výdajů domácností na dopravu vzrostl o 0,8 p.b. z 9 % v roce 2010 na 9,8 % v roce 2016. Celkový podíl výdajů na nezbytné statky a služby vzrostly z 54,7 % v roce 2010 na 55,4 % v roce 2016, tj. nárůst o 0,7 p.b.

Srovnání celkového podílu výdajů na nezbytné statky a služby, tedy podíl výdajů domácností za potraviny a nealkoholické nápoje, bydlení, zdraví a dopravu je následující: v roce 1990 činily celkové výdaje na nezbytné statky a služby 58,8 % z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností, v roce 2016 tyto výdaje činily 55,4 % z celkových výdajů. Za

26 let existence tržní ekonomiky v ČR se tedy celkový podíl výdajů průměrné české domácnosti na nezbytné statky a služby snížil o pouhých 3,4 p.b. Podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje sice v čase klesal, podíly výdajů na bydlení a zdravotnictví však v čase rostly, podíl výdajů na dopravu mírně klesl. Fungují tedy v podmínkách ČR Engelovy výdajové zákony spotřeby?

4.4 Regresní model pro výdaje domácností na potraviny

V této části práce jsou data ČR podrobena analýze Engelovy křivky. Engelovy výdajové zákony spotřeby totiž říkají, že s rostoucím příjmem domácnosti klesá podíl jejich výdajů na nezbytné statky a služby (Holman, 2000). V této práci jsou za nezbytné statky a služby vybrány potraviny a nealkoholické nápoje, bydlení, výdaje na zdraví a dopravu. Pomocí použití lineárního regresního modelu je zde ověřována platnost Engelovy výdajové křivky v ČR od 90. let, tedy zda platí hypotéza o snižování podílu výdajů na nezbytné statky a služby s rostoucím příjmem českých domácností. Ve výše uvedené deskriptivní analýze je však popsáno, že v ČR platí Engelovy výdajové zákony pouze pro výdaje domácností na potraviny a nealkoholické nápoje, u ostatních položek tzv. nezbytných statků a služeb je však vývoj opačný (s výjimkou dopravy, která také klesá, ovšem její pokles není tak výrazný). V této práci budou tedy vyzkoušeny dva regresní modely, kdy v prvním modelu bude zkoumána platnost Engelových zákonů pouze pro potraviny, což v deskriptivní analýze vyšlo pozitivně. V druhém modelu pak bude zkoumán podíl výdajů na nezbytné statky celkově, tedy výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje, bydlení, výdaje na zdraví a dopravu v závislosti na velikosti reálného příjmu. Následně budou tyto dva modely srovnány a bude vyhodnoceno, zda Engelovy výdajové zákony fungují jen pro některé položky nezbytných statků, či pro veškeré nezbytné statky.

Pomocí metody nejmenších čtverců (dále jen OLS) bude vytvořena lineární regresní analýza pro data ČR pomocí použití statistického programu Eviews. Výsledek ekonometrického modelu tedy dokáže, zda Engelova výdajová křivka funguje v podmínkách ČR.

4.4.1 Popis proměnných

Vývoj zkoumaných ekonomických determinant je sledován v letech 1990 až 2016 v ČR, použita jsou roční data získaná z databáze Českého statistického úřadu.

- **Vysvětlovaná proměnná POTRAVINY** – podíl výdajů průměrné domácnosti na potraviny a nealkoholické nápoje z celkových výdajů. Proměnná je vyjádřena v procentech z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností.
- **Vysvětlující proměnná MZDA** – hodnota reálné měsíční mzdy v ČR, vyjádřená v Kč.

Potraviny

Potraviny (podíl výdajů na potraviny) je v modelu vysvětlovanou čili závislou proměnnou. Podíl výdajů na potraviny značí, jakou část z celkových výdajů vydá průměrná domácnost za potraviny a nealkoholické nápoje. Proměnná má klesající trend, v roce 1990 činily výdaje průměrné domácnosti za potraviny a nealkoholické nápoje necelých 25 procent z celkových vydání, nejnižších hodnot pak dosahovaly v letech 2009 a 2010, kdy průměrná domácnost vydala za potraviny pouhých 14,5 procenta z celkových výdajů.

Mzda

Průměrná reálná mzda je nezávislá neboli vysvětlující proměnná v ekonometrickém modelu. Vývoj průměrné reálné mzdy v ČR v letech 1990 až 2016 znázorňuje výše uvedený graf č. 4.3 v podkapitole 4.3.

Tabulka 4.1 Popisná statistika pro 1. model

	POTRAVINY	MZDA
Počet pozorování	27	27
Střední hodnota	17,899969	16267
Medián	16,78818	15613
Maximum	27,45643	26549
Minimum	14,52488	2431
Směrodatná odchylka	3,443710	7665,89

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews

U vysvětlované proměnné Potraviny je střední hodnota 17,899969. Minimum lze nalézt v roce 2010, kdy výdaje domácností na potraviny a nealkoholické nápoje činily pouhých 14,5 % z celkových výdajů, naopak maximum bylo pozorováno v roce 1990 kdy průměrná česká domácnost vynaložila 27,4 % ze svých výdajů na potraviny. Hodnota mediánu v tabulce značí, že přibližně polovina sledovaného období nabývala hodnot menších než 16,8 % a naopak

druhá polovina dat pak hodnot větších než medián, což opravdu vyplývá ze sledovaných dat. Směrodatná odchylka pak udává informace o tom, jak se od sebe liší jednotlivá data ve zkoumaném souboru. Čím je směrodatná odchylka vyšší, tím větší jsou rozdíly v jednotlivých datech (Hendl, 2009).

Vysvětlující proměnná Mzda dosahuje svého minima v roce 1991, kdy průměrná měsíční reálná mzda dosahovala hodnoty 2 431 Kč, maximální dosavadní výše průměrné reálné mzdy 26 549 Kč byla v roce 2015. Hodnota směrodatné odchylky činí 7 666,89 Kč.

4.4.2 Ekonometrická analýza modelu

Odhadnutý regresní model

$$POTRAVINY_t = \widehat{\beta}_1 + \widehat{\beta}_2 \cdot \Delta MZDA_t + \mu_t$$

Odhadnuté regresní parametry

$\widehat{\beta}_1$ - odhadnutá úroňová konstanta, která značí všechny výdaje nezávislé na reálném příjmu

$\widehat{\beta}_2$ - odhadnutý regresní koeficient vyjadřující změnu průměrné reálné měsíční mzdy, ceteris paribus s očekávanou negativní závislostí.

μ_t - náhodná složka modelu.

Po provedení ekonomické interpretace všech proměnných v modelu pomocí popisné statistiky a stanovení rovnice pro odhadnutý regresní model, je možné přejít k úpravám, které jsou nezbytné pro provedení regresní analýzy v programu Eviews. Vysvětlovanou proměnnou *Potraviny*, která v modelu zobrazuje podíl výdajů na nezbytné statky, je nutné nejprve očistit od trendovosti³, aby bylo z modelu odstraněno kolísání časové řady. Časové řady lze také očistit od cyklické složky či sezónní složky, to však nelze v případě práce s ročními daty, jako v tomto modelu. Odstraněním trendu z modelu je tak zajištěna stacionarita datového souboru, což znamená, že změny v časové řadě jsou konstantní v čase (Hančlová, 2012).

³ Trendová složka modelu zachycuje dlouhodobé změny v chování časové řady. Zobrazuje tedy dlouhodobý růst či pokles. Trend může ovlivnit např. populační změna, inovace, změna cen či růst produktivity (Hančlová, 2012).

Dále je pro vyhodnocení modelu jako celku nutné provést testy předpokladů lineárního regresního modelu, tedy testy na homoskedasticitu a multikolinearitu. To lze prostřednictvím korelační matice mezi jednotlivými proměnnými, kterou znázorňuje tabulka 4.2

Tabulka 4.2 Korelační matice mezi proměnnými 1. modelu

	POTRAVINY	MZDA
POTRAVINY	1	-0,81654781253
MZDA	-0,81654781253	1

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews.

Mezi proměnnou Potraviny a vysvětlující proměnnou Mzdy existuje středně silná negativní závislost (0,82), což znamená, že se zvyšující se hodnotou růstu reálné mzdy klesá podíl výdajů na potraviny. Tento stav odpovídá předpokládanému vztahu mezi proměnnými. Korelační matice tedy potvrzuje, že při reálného příjmu klesá podíl výdajů na potraviny.

V modelu byla využita tzv. HAC matice, která se v ekonometrii používá pro statistický a ekonometrický odhad Newey-West, který poskytuje odhad covariance matice parametrů modelu regresního typu. Tento model se používá v situacích, kdy se nepoužijí standardní předpoklady regresní analýzy. Tento tzv. odhadovač se používá k tomu, aby se snažil překonat autokorelaci (také nazývanou sériová korelace) a heteroskedasticitu v chybových termínech v modelech, často pro regrese aplikované na data časových řad (Hančlová, 2012). Výskyt heteroskedasticity a autokorelace byl tedy odebrán pomocí Newey-West metody.

4.4.3 Shrnutí vybraného modelu

Po provedení nutných úprav v modelu lze přistoupit k samotnému odhadu vybraného regresního modelu. Model má stacionární data, byla odstraněna trendová složka časové řady podílu výdajů na potraviny. V modelu se nevyskytuje heteroskedasticita ani multikolinearita. Tabulka 4.3 poskytuje ucelené informace o statistické významnosti vysvětlující proměnné, modelu jako celku, vyznačuje koeficient determinace i hodnotu regresních parametrů.

Finálním modelem tedy byl vybrán model v růstech, kdy všechny proměnné byly zpožděny, jelikož vysvětlující proměnná má na proměnnou vysvětlovanou vliv se zpožděním.

Tabulka 4.3 Shrnutí výsledků vysvětlujících proměnných pro 1. model

Vysvětlující proměnná	Podíl výdajů na potraviny
MZDA	-0,000366 *** (0,00000951)
Konstanta	23,6157 *** (1,743539)

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews⁴

Z tabulky 4.4 lze vyhodnotit odhady regresních koeficientů pro vysvětlující proměnnou. Tento regresní koeficient vysvětlující proměnné nabývá hodnoty -0,000366. Uvedený výsledek koeficientu svědčí o statistické významnosti vysvětlující proměnné.

Tabulka 4.4 Shrnutí výsledků vybraného 1. regresního modelu

Regresní model	R-squared	Adjustované R - squared	F-statistika	Statistická významnost
Vybraný model v růstech	0,689905	0,677502	55,62057	0,00000

Zdroj: vlastní výpočty v Eviews

V modelu lineární regrese koeficient determinace udává, jaký podíl rozptylu v pozorování závislé proměnné se povedlo provedenou regresí vysvětlit. Čím větší jsou hodnoty, tím větší je úspěšnost modelu. V případě tohoto modelu bude pro hodnocení využit modifikovaný neboli adjustovaný koeficient determinace, který odstraňuje problém s rostoucí hodnotou R^2 (R squared) na základě většího počtu proměnných (Hančlová, 2012). Koeficient po zaokrouhlení vyšel 0,69, což značí, že model z 69 % správně vysvětluje vývoj proměnné Potraviny v čase. K testování významnosti modelu jako celku slouží tzv. F-test. F-statistika upraveného vybraného modelu, neboli F vypočtené vyšlo programu Eviews 42,43. Tuto hodnotu je pak potřeba porovnat s tzv. rozhodovacím pravidlem, které vypočteme pomocí jednoduchého výpočtu v programu Excel a použitím funkce FINV. Pro tento model vyšla hodnota rozhodovacího pravidla 0,51. Pro porovnání těchto dvou hodnot pak platí, že pokud $F_{vyp} > F_{\alpha}$, má model jako celek smysl. Model lze tedy hodnotit jako celek za statisticky významný a zároveň model jako celek dává smysl.

⁴ Statistická významnost: p < 0,01***; p < 0,05**; p < 0,1*

Na základě této regresní analýzy lze tedy konstatovat, že podíl výdajů na potraviny klesá v závislosti na růstu reálného příjmu (reálné mzdy). Engelův zákon spotřeby ve výdajích na potraviny a nealkoholické nápoje v podmínkách ČR funguje. Tento fakt byl ověřen jak deskriptivní analýzou zjištěných dat z Českého statistického úřadu, tak i ověřením pomocí lineárního regresního modelu, který je statisticky významný a funguje na 69 %

4.5 Regresní model pro výdaje domácností na nezbytné statky

Jak je však zřejmé z deskriptivní analýzy uvedené výše, podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje se sice chová dle Engelových zákonů spotřeby, avšak ostatní položky zařazené jako nezbytné statky a služby (tj. výdaje na bydlení, zdraví) se tak nechovaly. Deskriptivní analýza vývoje těchto hodnot vykazovala opačný trend v čase, než by měl být dle Engelových zákonů spotřeby. Podíly výdajů na bydlení a zdraví s rostoucím příjmem domácností naopak rostly. Podíl výdajů na dopravu lehce poklesl. V této části práce tedy bude provedena analýza vývoje výdajů na všechny nezbytné statky a služby, tedy součet podílů výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje, bydlení, zdraví a dopravu, pomocí regresního modelu, a následně bude potvrzeno či vyvráceno fungování Engelových zákonů spotřeby v podmínkách ČR od roku 1990.

Pomocí metody nejmenších čtverců (dále jen OLS) bude vytvořena lineární regresní analýza pro data ČR pomocí použití statistického programu Eviews.

4.5.1 Popis proměnných

Vývoj zkoumaných ekonomických determinant je sledován v letech 1990 až 2016 v ČR, použita jsou roční data získaná z databáze Českého statistického úřadu.

- **Vysvětlovaná proměnná NEZBYTNÉ STATKY** – podíl výdajů průměrné domácnosti na nezbytné statky a služby, tedy na potraviny, bydlení, zdraví a dopravu z celkových výdajů. Proměnná je vyjádřena v procentech z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností.
- **Vysvětlující proměnná MZDA** – hodnota reálné měsíční mzdy v ČR, vyjádřena v Kč.

Nezbytné statky

Nezbytné statky jsou v modelu vysvětlovanou čili závislou proměnnou. Podíl výdajů na nezbytné statky značí, jakou část z celkových výdajů vydá průměrná domácnost za nezbytné statky a služby, tedy potraviny, bydlení, zdraví a dopravu. Proměnná má klesající trend, v roce 1990 činily výdaje průměrné domácnosti za nezbytné statky a služby 58,8 % z celkových

vydání, nejnižších hodnot pak dosahovaly v roce 1997, kdy průměrná domácnost vydala na nezbytné statky 49,9 % z celkových výdajů.

Mzda

Průměrná reálná mzda je nezávislá neboli vysvětlující proměnná v ekonometrickém modelu. Vývoj průměrné reálné mzdy v ČR v letech 1990 až 2016 znázorňuje výše uvedený graf č. 4.3 v podkapitole 4.3.

Tabulka 4.5 Popisná statistika pro 2. model

	NEZBYTNÉ STATKY	MZDA
Počet pozorování	27	27
Střední hodnota	53,8	16267
Medián	53,2	15613
Maximum	58,8	26549
Minimum	49,9	2431
Směrodatná odchylka	2,18424	7665,89

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews

U vysvětlované proměnné Nezbytné statky je střední hodnota 53,8 %. Minimum lze nalézt v roce 1997, kdy výdaje domácností za nezbytné statky a služby činily 49,9 % z celkových výdajů, naopak maximum bylo pozorováno v roce 1990 kdy průměrná česká domácnost vynaložila 58,8 % ze svých výdajů na potraviny. Hodnota mediánu v tabulce značí, že přibližně polovina sledovaného období nabývala hodnot menších než 53,2 % a naopak druhá polovina dat pak hodnot větších než medián, což opravdu vyplývá ze sledovaných dat.

Vysvětlující proměnná Mzda dosahuje svého minima v roce 1991, kdy průměrná měsíční reálná mzda dosahovala hodnoty 2 431 Kč, maximální dosavadní výše průměrné reálné mzdy 26 549 Kč byla v roce 2015. Hodnota směrodatné odchylky činí 7 666,89 Kč.

4.5.2 Ekonometrická analýza modelu

Odhadnutý regresní model

$$NEZBYTNÉ\ STATKY_t = \widehat{\beta}_1 + \widehat{\beta}_2 \cdot \Delta MZDA_t + \hat{\mu}_t$$

Odhadnuté regresní parametry

$\hat{\beta}_1$ - odhadnutá úrovněová konstanta, která značí všechny výdaje nezávislé na reálném příjmu

$\hat{\beta}_2$ - odhadnutý regresní koeficient vyjadřující změnu průměrné reálné měsíční mzdy, ceteris paribus s očekávanou negativní závislostí.

μ_t - náhodná složka modelu.

Nyní lze stejně jako v přechodném modelu přejít k samotné interpretaci ekonometrického modelu.

Mezi proměnnou Nezbytné statky a vysvětlující proměnnou Mzdy existuje slabá negativní závislost (0,21), což znamená, že se zvyšující se hodnotou růstu reálné mzdy klesá podíl výdajů na nezbytné statky, ne však tak silně, jako tomu bylo u předchozího modelu. Tento stav odpovídá předpokládanému vztahu mezi proměnnými. Korelační matice tedy potvrzuje, že při reálného příjmu klesá podíl výdajů na nezbytné statky a služby, tato závislost je však poměrně slabá.

Tabulka 4.6 Korelační matice mezi proměnnými 2. modelu

	NEZBYTNÉ STATKY	MZDA
POTRAVINY	1	-0,214253547
MZDA	-0,214253547	1

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews.

I v tomto modelu byla využita HAC matice, výskyt heteroskedasticity a autokorelace v modelu byly tedy odebrány pomocí Newey-West metody.

4.5.3 Shrnutí vybraného modelu

Po provedení nutných úprav v modelu lze přistoupit k samotnému odhadu vybraného regresního modelu. Model má stacionární data, byla odstraněna trendová složka časové řady podílu výdajů na nezbytné statky. V modelu se nevyskytuje heteroskedasticita ani multikolinearita. Tabulka 4.8 poskytuje ucelené informace o statistické významnosti vysvětlující proměnné, modelu jako celku, vyznačuje koeficient determinace i hodnotu regresních parametrů.

Finálním modelem byl vybrán model v růstech, kdy všechny proměnné byly zpožděny, jelikož vysvětlující proměnná má na proměnnou vysvětlovanou vliv se zpožděním.

Tabulka 4.7 Shrnutí výsledků vysvětlující proměnné

Vysvětlující proměnná	Podílu výdajů na potraviny
MZDA	-0,0000359 * (0,000109)
Konstanta	53,19161 *** (2,175623)

Zdroj: vlastní výpočty v programu Eviews⁵

Z tabulky 4.7 lze vyhodnotit odhady regresních koeficientů pro vysvětlující proměnnou. Tento regresní koeficient vysvětlující proměnné nabývá hodnoty -0,000366. Uvedený výsledek koeficientu svědčí o statistické nevýznamnosti vysvětlující proměnné.

Tabulka 4.8 Shrnutí výsledků vybraného regresního modelu

Regresní model	R-squared	Adjustované R - squared	F-statistika	Statistická významnost
Vybraný model v růstech	0,015902	-0,023462	0,4039	0,53082

Zdroj: vlastní výpočty v Eviews

Koeficient determinace vyšel po zaokrouhlení 0,016, což značí, že model z 1,6 % správně vysvětluje vývoj proměnné Nezbytné statky v čase. Tato hodnota značí o tom, že model funguje na pouhých 1,6 %, což znamená, že tento model nefunguje, vysvětlující proměnná jen velmi málo vysvětluje vývoj proměnné vysvětlované.

F-statistika upraveného vybraného modelu, neboli F vypočtené, vyšlo programu Eviews 55,62. Hodnota FINV pro tento model vyšla 0,51.

Dalším významným výsledkem této regresní analýzy je statistická významnost modelu jako celku. Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že model je významný na hladině významnosti 47 % (statistická významnost nabývá hodnoty 0,53 po zaokrouhlení). Tento výsledek tedy udává, že model je statisticky nevýznamný.

⁵ Statistická významnost: p < 0,01 ***; p < 0,05 **; p < 0,1 *

Na základě druhé regresní analýzy, která vzala v potaz jako výdaje na nezbytné statky součet výdajů na potraviny, bydlení, zdraví a dopravu, lze tedy konstatovat, že v tomto případě Engelův zákon spotřeby v podmínkách ČR nefunguje, resp. funguje z 1,6 % na hladině významnosti 47 %. Tento fakt byl ověřen jak deskriptivní analýzou zjištěných dat z Českého statistického úřadu, tak i ověřením pomocí lineárního regresního modelu.

4.6 Srovnání podílu výdajů českých domácností na nezbytné statky s vybranými zeměmi EU

Z výše uvedené deskriptivní analýzy a rovněž z výsledků regresních modelů nebyla ověřena platnost Engelovy výdajové křivky v podmínkách ČR od roku 1990. Podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje s rostoucím příjmem domácností sice klesá, avšak podíl výdajů na bydlení a zdraví naopak roste a podíl výdajů na dopravu se jen lehce snížil. Celkový podíl výdajů na nezbytné statky se tak sice snížil, avšak jen nepatrně. Spíše než ke snižování podílu celkových výdajů na nezbytné statky, dochází ke změně struktury mezi výdaji na nezbytné statky, celkový podíl výdajů na nezbytné statky s rostoucím příjmem domácností jen velmi pozvolna klesá.

Pro srovnání, jaký podíl výdajů na nezbytné statky a služby (potraviny, bydlení, zdraví a dopravu) vynakládají domácnosti v některých zemích EU je uvedena následující tabulka.

Tabulka 4.9 Struktura podílu výdajů na nezbytné statky ve vybraných zemích EU v roce 2016 (% z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností)

Země	Podíl výdajů na potraviny	Podíl výdajů na bydlení	Podíl výdajů na zdraví	Podíl výdajů na dopravu	Podíl výdajů na nezbytné statky celkem
Belgie	12,3	24,5	3	11,8	51,6
Dánsko	10,1	29,1	3,1	12	54,3
Německo	9,4	23,9	2,8	9,4	45,5
Irsko	8,2	23,3	2,5	10,7	44,7
Španělsko	11,7	22,3	3	10,5	47,5
Itálie	13,1	23,6	2,5	8,9	48,1
Česká republika	16,5	26,8	2,3	9,8	55,4
Průměr EU	11,1	24,5	2,9	11,1	49,6

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování.

V tabulce 4.9 jsou uvedeny podíly výdajů domácností na potraviny, bydlení, zdraví a dopravu v roce 2016 ve vybraných zemích EU a uveden průměr těchto hodnot v rámci EU.

V posledním sloupci jsou pak tyto hodnoty sečteny a je tedy vyjádřen podíl výdajů domácností na nezbytné statky a služby celkem. V EU je v roce 2016 průměr podílu výdajů domácností na nezbytné statky 49,9 % z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností. Česká republika s hodnotou 55,4 % převyšuje tento průměr o 5,8 p.b. Jak je z tabulky zřetelné, Česká republika z těchto náhodně vybraných zemí EU dosahuje nejvyššího podílu výdajů na nezbytné statky a služby, tzn., že české domácnosti musí na nezbytné statky a služby z těchto zemí vynaložit největší podíl z celkových výdajů.

5 Závěr

Předmětem zkoumání diplomové práce byla analýza struktury spotřebních výdajů českých domácností do roku 1990 do roku 2016. České domácnosti totiž na počátku 90. let prošly náročným obdobím transformace české ekonomiky na ekonomiku tržní a tento fakt do značné míry ovlivnil také jejich spotřebu, spotřební chování a rovněž výdajovou stránku rozpočtu domácností. Hospodaření českých domácností se tak do značné míry změnilo, a právě změna struktury výdajů domácností po sametové revoluci je v této práci zkoumána.

Cílem práce je dokázat platnost Engelových výdajových zákonů spotřeby v podmínkách České republiky po sametové revoluci, které říkají, že s rostoucím příjmem domácnosti klesá podíl jejich výdajů na nezbytné statky. Toho bylo dosahováno pomocí deskriptivní analýzy zjištěných dat ohledně výdajů a výdajové struktury českých domácností, získané z databáze Českého statistického úřadu v rámci každoročního statistického šetření statistiky rodinných účtů. Analýze byly podrobeny celkové výdaje průměrné české domácnosti a podíly těchto výdajů na celkových výdajích na konečnou spotřebu, členěných podle klasifikace COICOP. Podrobněji pak byly zkoumány podíly výdajů na nezbytné statky a služby, tedy výdaje domácností na potraviny, bydlení, zdraví a dopravu.

V druhé kapitole byly položeny teoretické základy a předpoklady spotřeby, historický vývoj teorií spotřeby a také vývoj spotřebních zvyklostí společnosti. Dále byly definovány způsoby sběru dat v oblasti spotřeby a výdajů českých domácností, byly přiblíženy některé starší i novodobé teorie ohledně životního cyklu domácnosti a jeho vlivu na spotřebu.

Třetí kapitola nabízí náhled na empirickou literaturu na téma spotřeba, spotřební zvyklosti domácností a Engelovy zákony spotřeby. V této kapitole jsou předloženy názory a empirické výzkumy některých ekonomů v oblasti spotřeby, vlivu spotřeby na životní úroveň a zároveň také vliv procesu individualizace na spotřebu domácností.

V rámci čtvrté kapitoly byla provedena deskriptivní analýza vybraných výdajových položek od roku 1990 do roku 2016. Podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje od počátku 90. let značně poklesl, průměrná hospodařící domácnost vydá za potraviny menší část svých spotřebních výdajů, než na počátku 90. let. Výdaje na bydlení naopak od roku 1990 vzrostly, stejně jako výdaje na vzdělávání a také výdaje na zdravotnictví. Klesající podíl výdajů na potraviny s rostoucím příjmem domácností tedy koresponduje s teorií Engelových zákonů spotřeby.

Dále však byla provedena analýza pomocí lineárního regresního modelu, pomocí kterého měla být dokázána platnost Engelových zákonů spotřeby v podmínkách ČR. V prvním regresním modelu byla zkoumána závislost podílu výdajů domácností na potraviny a nealkoholické nápoje v závislosti na velikosti reálného příjmu. Tento model vyšel jako fungující na 63 procent a statisticky významný. Ve druhém modelu však byla zkoumána závislost podílu výdajů na nezbytné statky a služby (součet podílu výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje, bydlení, zdraví a dopravu) v závislosti na velikosti reálného příjmu. Tento model však vyšel jako statisticky nevýznamný a jako celek nefunkční.

Na závěr čtvrté kapitoly bylo provedeno srovnání podílu výdajů na nezbytné statky a služby v roce 2016 v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie. České domácnosti vydají z vybraných zemí největší podíl svých spotřebních výdajů na nezbytné statky a služby.

Cílem práce bylo potvrdit nebo naopak vyvrátit platnost Engelových výdajových zákonů spotřeby v podmínkách České republiky od roku 1990. Z výsledků deskriptivní analýzy a vybraného regresního modelu nebyla potvrzena platnost Engelovy výdajové křivky v podmínkách České republiky. Podíl výdajů na nezbytné statky s rostoucím příjmem domácností klesá jen mírně a nepravidelně, mění se však struktura podílu jednotlivých položek nezbytných statků. Podíl výdajů na potraviny a nealkoholické nápoje a podíl výdajů na dopravu s rostoucím příjmem domácností klesá, podíl výdajů na bydlení a zdraví naopak roste. V České republice tedy Engelovy výdajové zákony v konečném důsledku neplatí, mění se však struktura podílu výdajů jednotlivých položek nezbytných statků a služeb.

Seznam použité literatury

AFRIAT, S. 1965. The Equivalence in Two Dimensions of the Strong and Weak Axioms of Revealed Preference. *Metroeconomica*. Issue January–August, s. 24–28. ISSN 0026-1386.

ANDO, A. a MODIGLIANI, F. 1963. The „Life cycle“ Hypothesis of Saving: Agregate Implications and Tests. *The American Economic Review*. 53, ISBN 55-84.

BARTOŠOVÁ, Jitka. 2013. *Finanční potenciál domácností: kvantitativní metody a analýzy*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-107-9.

BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. 1. vyd. Praha : SLON, 431 s. ISBN 80-86429-32-6.

BROWN, T. 1952. Habit Persistence and Lags in Consumer Behavior. *Econometrica*. 20, ISBN 355-371.

ČNB. 2018. *Ekonomický vývoj na území České republiky*. [online]. [cit. 2018-04-20]. Dostupné z:

http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/prurezova_temata_menova_politika/1_ekonomicky_vyvoj_na_uzemi_ceske_republiky.html.

ČNB. *Analýza spotřební funkce v podmínkách ČR* [online]. 2001 [cit. 2018-01-25]. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp34radkovsky.pdf.

ČSÚ. 1995. *Opatření Českého statistického úřadu ze dne 4. prosince 1996 k zavedení Klasifikace individuální spotřeby podle účelu CZ-COICOP*. [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/opatreni_cesko.

ČSÚ. 2017a. *Statistika rodinných účtů*. [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/vykazy/statistika_rodinnych_uctu.

ČSÚ. 2017b. *Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností (SILC)*. [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/vykazy/vyberove_setreni_prijmu_a_zivotnich_podminek_domacnosti.

ČSÚ. 2017c. *Česká republika od roku 1989 v číslech – 2016*. [online]. [cit. 2018-4-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#03>.

DEATON, A. S. 1972. Wealth Effects on Consumption in a Modified Life-Cycle Model. *The Review of Economic Studies*. 39, ISBN 443-54.

DUESENBERY, J. S. 1949. *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior*. Harvard Universtiy Press. Cambridge, Massacusetts. [online]. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=LWLNAAAAMAAJ&q=Income,+Saving+and+the+Theor+y+of+Consumer+Behavior&dq=Income,+Saving+and+the+Theory+of+Consumer+Behavior&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjV87zI34_aAhUSalAKHWTdD1YQ6AEIKDAA.

DURNING, Alan T. 1992. *How Much is Enough? The Consumer Society and the Future of the Earth*. 1. vyd. New York : W. W. Norton. 200 s. ISBN 0-393-30891-X.

EHRlich, Paul, R. HOLDREN, John P. 1994. *Population Increase Causes Increased Environmental Damage*. In POJMAN, L.P. (ed.) *Environmental Ethics : Reading in Theory and Application*. Boston, London : Jones and Barlett Publishers. 503 s. ISBN 0-867-20951-8.

EUROSTAT. 2017. *Final consumption expenditure of households by consumption purpose*. [online]. [cit. 2018-4-20]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS423035_QID_624_EFAC8_UID_3F171EB0&layout=COICOP,B,X,0;GEO,L,Y,0;UNIT,L,Z,0;TIME,C,Z,1;INDICATORS,C,Z,2;&zSelection=DS423035INDICATORS,OBS_FLAG;DS423035TIME,2016;DS423035UNIT,PC_TOT;&rankName1=TIME_1_0_1_2&rankName2=UNIT_1_2_1_2&rankName3=INDICATORS_1_2_1_2&rankName4=COICOP_1_2_0_0&rankName5=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=NONE&time_most_recent=false&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23.

FLAVIN, A. M. 1981. The Adjustment of Consumption to Changing Expectations about Future Income. *Journal of Political Economy*. 89, ISBN 974-1009.

FRIEDMAN, M. 1957. *A Theory of the Consumption Function*. Princeton Universtiy Press. [online]. [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=7qP2CwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Theory+of+th>

e+Consumption+Function&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi7zqPG5I_aAhUKb1AKHa5mBJUQ6AEIKDAA#v=onepage&q=Theory%20of%20the%20Consumption%20Function&f=false.

HANČLOVÁ, Jana. 2012. *Ekonometrické modelování: klasické přístupy s aplikacemi*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-088-1.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha, Portál, 2004. ISBN 8071788201.

HOLMAN, Robert a kol. 1999. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-238-1.

HOLMAN, Robert. 1999. *Ekonomie*. 3. aktualiz. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002, xxii, 714 s. ISBN 80-717-9681-6.

HOLMAN, Robert. 2000. *Transformace české ekonomiky v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN 80-902795-6-2.

HOLMAN, Robert. 2010. *Makroekonomie: středně pokročilý kurz*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7179-861-3.

HOUTHAKKER, H. S. 1957. An International Comparison of Household Expenditure Patterns, Commemorating the Centenary of Engel's Law. *Econometrica*. Issue 4, s. 532–551. ISSN 1468-0262.

HOVORKOVÁ, Jana. 2017. *Vývoj životní úrovně v ČR v letech 2010-2013: Aplikace teorie projevených preferencí v diskuzi s Engelovým zákonem*. [online]. [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: file:///C:/Users/acer-pc/Desktop/DP/490.pdf.

HRONOVÁ, Stanislava a kol. 2009. *Národní účetnictví: koncepty a analýzy*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck.

JUREČKA, Václav a kol. 2013. *Mikroekonomie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4385-1.

KLAUS, Václav a Vladimír TOMŠÍK. 2007. *Makroekonomická fakta české transformace*. Brno: NC Publishing. ISBN 978-80-903858-1-8.

KOVÁŘOVÁ, E., 2010. *Paul A. Samuelson: teorie projevených preferencí a její využití v teorii indexů*. Central European Review of Economic Issues. Issue 3, s. 137–144. ISSN 1212-3951.

PAVELKA, Tomáš. 2007. *Makroekonomie: základní kurz*. Vyd. 3. Slaný: Melandrium, 2007, 278 s. ISBN 978-80-86175-58-4

RØPKE, Inge. 2003. The dynamics of willingness to consume. *Ecological Economics*. 45. ISSN 0921-8009.

SAMUELSON, P. A., 1938. A Note on the Pure Theory of Consumer's Behaviour. *Economica, New Series*. Issue 17, s. 61–71. ISSN 0013-0427.

SAMUELSON, P. A., 1948. Consumption Theory in Terms of Revealed Preference. *Economica, New Series*. Issue 60, s. 243–253. ISSN 0013-0427.

SAMUELSON, Paul Anthony. 2010. *Ekonomie*. Vyd. 2. Praha: Svoboda, 1995, xl, 1011 s. ISBN 80-205-0494-X.

SANNE, Christer. 2002. Willing consumers-or Locked-in? Policies for sustainable consumption. *Ecological Economics*. roč. 42, č.1-2, s. 273 – 287. ISSN 0921-8009.

SIMMEL, Georg. 1999. *The philosophy of money*. 2. vyd. London: Routledge. 537 s. ISBN 04-150-4641-6.

SMRČKA, Luboš. 2008. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-86946-78-8.

SOLOMON, R. Michael. 2010. *Consumer behaviour: a European Perspective*. 4th ed. Harlow: Financial Times Prentice Hall. ISBN 9780273717263.

SOUKUP, J 2012. *Mikroekonomická analýza*. 4.vyd. Praha: Ecola. ISBN 978-80-905326-2-5.

SOUKUP, Jindřich a kol. 2012. *Makroekonomie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 518 s. ISBN 978-80-7261-219-2.

SOUKUPOVÁ, Jana a kol. 2002. *Mikroekonomie*. Praha: MANAGEMENT PRESS. ISBN 80-7261-061-9.

SPĚVÁČEK, Vojtěch. 2012. *Makroekonomická analýza*. Praha: Linde Praha, 608 s. ISBN 978-80-86131-92-4.

TICHÁ, Michaela. 2013. *Česká ekonomika na prahu 21. století v kontextu společenského vývoje*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava. ISBN 978-80-248-3071-1.

TŘEBICKÝ, V. 2000. *Ekologická stopa: zelené účetnictví nebo neomalthusiánství?* [online]. Univerzita karlova, Fakulta sociálních věd, 2000. [online]. [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: [www<http://veda.fsv.cuni.cz/konf_sem/globalni_svet/GS_prispevky/gs_env_trebicky.htm>](http://veda.fsv.cuni.cz/konf_sem/globalni_svet/GS_prispevky/gs_env_trebicky.htm).

VEBLEN, Thorstein. 1999. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-71-0.

ZAHRÁDKA, Pavel. 2014. *Spotřební kultura: historie, teorie a výzkum*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2372-8.

ŽÍDEK, Libor. 2006. *Transformace české ekonomiky 1989-2004*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-922-X.

Seznam zkratk

ČNB – Česká národní banka

ČSÚ – Český statistický úřad

HDP – Hrubý domácí produkt

EU – Evropská unie

ČR – Česká republika

SRÚ – Statistika rodinných účtů

SNÚ – Systém národních účtů

Seznam obrázků

Obrázek 2.1 Model mezičasové volby	9
Obrázek 2.2 Vývoj spotřeby v průběhu života spotřebitele dle teorie životního cyklu	11
Obrázek 2.3 Závislost spotřeby domácnosti na disponibilním důchodu.....	17

Seznam grafů

Graf 4.1 Struktura výdajů českých domácností v roce 1990 (% z celkových výdajů).	33
Graf 4.2 Struktura výdajů českých domácností v roce 2000 (% z celkových výdajů).	34
Graf 4.3 Vývoj reálné mzdy v České republice v letech 1990 – 2016 (v Kč).....	34
Graf 4.4 Struktura výdajů českých domácností v roce 2010 (% z celkových výdajů).	35
Graf 4.5 Struktura výdajů českých domácností v roce 2016 (% z celkových výdajů).	37

Seznam tabulek

Tabulka 4.1 Popisná statistika pro 1. model.....	39
Tabulka 4.2 Korelační matice mezi proměnnými 1. modelu	41
Tabulka 4.3 Shrnutí výsledků vysvětlujících proměnných pro 1. model	42
Tabulka 4.4 Shrnutí výsledků vybraného 1. regresního modelu	42
Tabulka 4.5 Popisná statistika pro 2. model.....	44
Tabulka 4.6 Korelační matice mezi proměnnými 2. modelu	45
Tabulka 4.7 Shrnutí výsledků vysvětlující proměnné	46
Tabulka 4.8 Shrnutí výsledků vybraného regresního modelu	46
Tabulka 4.9 Struktura podílu výdajů na nezbytné statky ve vybraných zemích EU v roce 2016 (% z celkových výdajů na konečnou spotřebu domácností)	47

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 26. 4. 2018

.....
Jan Ševčík

Seznam příloh

Příloha 1 Data použita v regresních modelech	1
Příloha 2 Data vývoje reálných mezd v ČR (1990–2016).....	2
Příloha 3 Výstup z programu Eviews regresní analýza pro 1. model (vysvětlovaná proměnná POTRAVINY)	3
Příloha 4 Výstup z programu Eviews regresní analýza pro 2. model (vysvětlovaná proměnná NEZBYTNÉ STATKY).....	4

Příloha 1 Data použita v regresních modelech⁶

ROK	POTRAVINY, NEALKOHOLICKÉ NÁPOJE	BYDLENÍ, VODA, ENERGIE, PALIVA	ZDRAVÍ	DOPRAVA	NEZBYTNÉ STATKY CELKEM
1990	27,5	19,3	0,2	11,8	58,8
1991	26,6	20,3	0,4	10,7	58,1
1992	24,1	20,4	0,5	11,2	56,3
1993	21,5	20,8	0,9	10,6	53,8
1994	20,3	21,2	1,1	9,9	52,6
1995	19,1	20,9	1,4	9,8	51,2
1996	18,8	20,4	1,3	10,1	50,6
1997	18,2	21,1	1,3	9,3	49,9
1998	18,2	23,0	1,2	9,2	51,6
1999	18,0	23,2	1,2	9,3	51,7
2000	17,7	23,9	1,2	9,4	52,2
2001	17,4	24,1	1,3	9,3	52,0
2002	17,0	25,1	1,4	8,9	52,5
2003	16,2	25,3	1,4	9,2	52,1
2004	15,8	25,3	1,5	9,8	52,4
2005	15,3	25,6	1,6	10,1	52,6
2006	15,0	26,1	1,8	10,2	53,1
2007	15,0	26,1	2,0	9,9	53,2
2008	15,1	26,5	2,4	9,6	53,5
2009	14,6	28,5	2,3	9,2	54,6
2010	14,5	28,9	2,2	9,0	54,7
2011	15,2	28,5	2,3	9,4	55,3
2012	15,9	28,5	2,2	9,3	56,0
2013	16,2	28,4	2,2	9,1	55,9
2014	16,8	27,2	2,3	9,6	55,8
2015	16,6	27,0	2,3	9,6	55,5
2016	16,5	26,8	2,3	9,8	55,4

⁶ Data získána z databáze ČSÚ.

Příloha 2 Data vývoje reálných mezd v ČR (1990–2016)⁷

Rok	Reálná mzda (Kč)
1990	2995
1991	2431
1992	4180
1993	4887
1994	6367
1995	7614
1996	9030
1997	9956
1998	10660
1999	12534
2000	12723
2001	13733
2002	15250
2003	16267
2004	16990
2005	18002
2006	19069
2007	20386
2008	21253
2009	23113
2010	23511
2011	23999
2012	24337
2013	24732
2014	25584
2015	26549
2016	25397

⁷ Data získána z databáze ČSÚ.

Příloha 3 Výstup z programu Eviews regresní analýza pro 1. model (vysvětlovaná proměnná POTRAVINY)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RE_LN__MZDA	-0.000366	9.51E-05	-3.848794	0.0007
C	23.61570	1.743539	13.54470	0.0000
R-squared	0.689905	Mean dependent var	17.89969	
Adjusted R-squared	0.677502	S.D. dependent var	3.443710	
S.E. of regression	1.955647	Akaike info criterion	4.250506	
Sum squared resid	95.61384	Schwarz criterion	4.346494	
Log likelihood	-55.38183	Hannan-Quinn criter.	4.279048	
F-statistic	55.62057	Durbin-Watson stat	0.157000	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Příloha 4 Výstup z programu Eviews regresní analýza pro 2. model (vysvětlovaná proměnná NEZBYTNÉ STATKY)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RE_LN__MZDA	3.59E-05	0.000109	0.330088	0.7441
C	53.19161	2.175623	24.44891	0.0000
R-squared	0.015902	Mean dependent var	53.75252	
Adjusted R-squared	-0.023462	S.D. dependent var	2.225848	
S.E. of regression	2.251808	Akaike info criterion	4.532531	
Sum squared resid	126.7660	Schwarz criterion	4.628519	
Log likelihood	-59.18917	Hannan-Quinn criter.	4.561073	
F-statistic	0.403969	Durbin-Watson stat	0.160939	
Prob(F-statistic)	0.530822			